

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИГА ЯНГИ ЙИЛ ТАБРИГИ

Ассалому алайкум, муҳтарам ватандошлар!
Қадрли дўстлар!

Мана шу ҳаяжонли дақиқаларда сиз, азизларни, бутун Ўзбекистон халқини кириб келаётган янги — 2009 йил билан чин қалбимдан муборакбод этиб, барчангизга ўзимнинг самимий ҳурмат-эҳтиромимни билдираман.

2008 йил ўз поёнига етиб бормоқда. Айтиш керакки, яқунланаётган йил мамлакатимиз учун осон бўлмади. Йил давомида заҳматқаш деҳқонларимиз учун жиддий синов бўлган қаттиқ қурғоқчилик ва сув танқислигини, иқтисодиётнинг бошқа соҳа ва тармоқлари ҳамда кундалик ҳаётимиздаги турли қийинчиликларни енгиб ўтиш, бир қатор муаммоларни ҳал этиш учун катта куч ва имкониятларни сафарбар этдик.

2008 йилда вужудга келган ва тобора кучайиб бораётган жаҳон молиявий инқирози оқибатларининг олдини олиш ва юмшатиш ҳисобидан иқтисодиётимизнинг ўсиш суръатлари ва аҳоли фаровонлигига хавф туғдирмаслик мақсадида ўтган давр мобайнида ўта зарур дастурларни амалга оширишга тўғри келди ва бу ишлар бугунги кунда ҳам изчил давом эттирилмоқда.

Ана шундай муаммо ва қийинчиликларга қарамасдан, 2008 йил мобайнида иқтисодиётимизни босқичма-босқич ривожлантириш ва халқимиз ҳаёт даражасини юксалтириш йўлида салмоқли натижаларга эришдик.

Бу ҳақда гапирганда, сўнгги икки йил давомида мамлакатимизда ялпи ички маҳсулотнинг ўсиш суръатлари 9 фоиздан кам бўлмаганини, иш ҳақи, пенсия, стипендия ва нафақалар миқдори эса ўртача 2 баробар ортганини, қишлоқ аҳолисининг даромадлари сезиларли даражада кўпайганини айтиб ўтиш кифоя, деб ўйлайман.

Бугунги кунда бозор ва дўконларимиз рас-

талари тўкин-сочин бўлиб, кўзни қувонтираётгани, нарх-наво меъеридан ошмагани, янги ишлаб чиқариш қувватлари, ижтимоий соҳа объектларини қуриш ва модернизация қилиш ишларининг кўлами кенгайиб бораётгани, қишлоқ ва шаҳарларимиз қиёфаси ўзгариб, юртимиз, Ватанимиз тобора чирой очиб бораётгани, албатта ҳаммамизга қувонч ва ғурур бағишлаши табиийдир.

Ўтган давр мобайнида амалга оширган ишларимизни сарҳисоб қилиб, эришган марраларимизнинг асосий мезони ва омиллари ҳақида гапирганда, авваламбор, қуйидаги масалалар хусусида сўз юритишни ўринли деб биламан.

Биринчидан, бундай улкан ютуқлар шу заминда яшаётган, миллати, дини ва эътиқодидан қатъи назар, барча инсонларнинг азму шижоати, уларнинг ўз келажагига бўлган мустаҳкам ишончи, юртимизда ҳукм сураётган тинчлик ва осойишталикни, миллатлар ва фуқаролараро тотувликни сақлаш йўлида кечани кеча, кундузни кундуз демай қилган фидокорона меҳнати натижасидир.

Иккинчидан, буларнинг барчаси мамлакатимизни демократик янгилаш бўйича чуқур ўйланган ислохотлар сиёсатини изчил амалга ошириш, сиёсий ва суд-ҳуқуқ тизимини либераллаштириш, эркин иқтисодиёт ва фуқаролик институтларини янада ривожлантириш борасидаги саъй-ҳаракатларимизнинг амалий самарасидир.

Учинчидан, бундай натижалар — мустақиллигимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб ёшларимизга берилаётган катта эътибор, фарзандларимизни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида ҳар томонлама етук ва баркамол инсонлар этиб тарбиялашга қаратилган улкан ишларимизнинг ёрқин намоёни, десак, айтиш ҳақиқатни айтган бўламиз. 2008 йилни

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги**

Тахририят:

бош муҳаррир

Азим СУЮН

масъул котиб

Комил ЖОНТОВ

сахифалаш ва дизайн

Нигина ҚОДИРОВА

Иномжон ЎСАРОВ

набватчи муҳаррир

Шермурод СУБХОН

Шароитчилик

кенгаши:

Ўткир ЖЎРАЕВ

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги бош директорининг биринчи ўринбосари

Ғолибшер ЗИЯЕВ

Ўзбекистон Миллий телерадио компанияси Раисининг биринчи ўринбосари

Сувон НАЖБИДИНОВ

«Матбуот тарқатувчи» АН бош директори

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Андижон вилояти ҳокимлиги масъул ходими

Ҳайдар НУРМУРОТОВ

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки банк тизимида методология ишларини мувофиқлаштириш департаменти директори

Абдулла ОРИПОВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси

Бахтиёр САЙФУЛЛАЕВ

Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари вазирининг биринчи ўринбосари

Азиз ТЎРАЕВ

Тошкент Давлат Маданият институти ректори

Абдусалом УМАРОВ

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси директори

Азамат ҲАЙДАРОВ

«Ўзбекнаво» эстрада бирлашмаси бош директори

Муқоваларимизда:

1-бет: Ўзбекистон халқ артисти Абдуқошим Исмоилов.

4-бет: Самарқанд вилояти Қўшрабат тумани «Куюшжон» боғчаси тарбиячиси Дилором Қўлдосева.

Босишга 2009 йил 9 февралда топширилди. Оффсет қоғози. Бичими: 60x84 1/8.

Ҳажми 6,0. Адади: 4623 Буюртма № 146

Тахририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41 уй. Тел: 236-56-01

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гувоҳнома билан рўйхатга олинган. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси босмаҳонасида чоп этилди.

Ушбу сонга:

БАҲРҲҲЗ

*Қитлоқлар
чирой очса*

Ҳамид ЗИЁЕВ

*Жаннат понанг
тажар*

Абдунаби БОЙҚҲЗИЕВ

*Хиванинг
матрифи*

Анвар ЖҲРАЕВ

*Дил-тил
бир олим*

Бурҳон ШАРАФ

*Бухоро
нактублари*

Насиба ОЧИЛОВА

*Мария
Қалласининг
қотили ким?*

“Ёшлар йили” деб эълон қилиниши ўғил-қизларимизнинг салоҳиятини рўёбга чиқариш, Кадрлар тайёрлаш умуммиллий дастурини ҳаётга жорий этиш, олий ўқув юртларини, янгитдан барпо этилган лицей ва коллежлар битирувчиларининг жамиятимизни янгилаш, Ватанимиз келажаги учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир бўлган том маънодаги ҳал қилувчи кучга айланиши учун мамлакатимизда янги имконият ва шароитлар туғдириб берди.

Тўртинчидан, бизнинг тараққиёт йўлида олдинга юришимизнинг асосий таянчини шунда кўриш керакки — ҳаётимизнинг ўзгариб бориши билан инсон ўзгармоқда, одамларимизнинг ўзи, уларнинг дунёқараши, ҳаётга, ўз меҳнати натижасига муносабати ўзгариб, ён-атрофда юз бераётган воқеаларга дахлдорлик туйғуси, ижтимоий ва сиёсий фаоллиги, фуқаролик онги ва масъулияти кучайиб бормоқда.

Фурсатдан фойдаланиб, сиз, азиз ватандошларимга мавжуд муаммо ва қийинчиликларни енгиб ўтиш борасида кўрсатган ғайратшижоатингиз, мамлакатимизнинг бугунги ва эртанги тараққиётини таъминлашдаги фидо-корона меҳнатингиз учун чин қалбимдан самимий ҳурмат ва миннатдорлик изҳор этишни ҳам қарз, ҳам фарз, деб биламан.

Қадрли дўстлар!

Мана шундай шукуҳли дамларда, ҳеч шубҳасиз, ҳар биримиз кириб келаётган янги — 2009 йилда ҳаётимиз бугунгидан ҳам яхшироқ бўлишини, ўз қобилият ва имкониятларимизнинг янада тўлиқ рўёбга чиқишини, барча эзгу орзу-умидларимиз амалга ошишини ният қиламиз.

Бугун, 2009 йил остонасида туриб, янги йил Ўзбекистон учун мамлакатни изчил ривожлантириш ва модернизация қилиш, бошлаган ислоҳот ва ўзгаришларимизни давом эттириш ва чуқурлаштириш йили, молиявий инқирозга қарши самарали дастурларни амалга ошириш, биринчи навбатда ишлаб чиқаришни техник ва технологик қайта жиҳозлаш, диверсификация қилиш ва рағбатлантириш, шунингдек, иш ҳақи, пенсия, стипендия ва нафақаларни, аҳоли даромадлари ва ҳаёт даражасини ошириб бориш йили бўлади, деб айтишга барча асосларимиз бор.

Биз 2009 йилни юртимизда “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили” деб эълон қилдик. Шу борада ўз олдимизга қўйган асосий мақсадлар — аввало қишлоқ инфратузилмасини янада ривожлантириш, янги уй-жойлар, йўл ва коммуникация тармоқларини қуриш ва янгилаш, аҳолини ичимлик суви ва табиий газ билан таъминлашни яхшилаш, одамларимиз саломатлигини муҳофаза қилиш, таълим тизимини мустаҳкамлаш, мухтасар айтганда, қишлоқларимизда турмуш ва маданият даражасини юксалтириш билан бевосита боғлиқдир.

Қишлоқ жойларда замонавий технологиялар билан жиҳозланган ихчам корхоналар барпо этиш, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантириш асосида қишлоқ аҳолиси, авваламбор, ёшларни иш билан таъминлаш, фермерлик ҳаракатини қўллаб-қувватлаш, ўрта синф вакиллари — мулкдорлар, тадбиркор ва ишбилармонлар манфаатларини ҳимоя қилиш гоят муҳим аҳамият касб этади.

Албатта, “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили” деб эълон қилинган 2009 йилда амалга ошириш кўзда тутилаётган чуқур ва кенг кўламли барча ўзгаришларнинг замири **қишлоқ тараққий топса, юртимиз обод, ҳаётимиз янада фаровон бўлади**, деган оддий ва ҳаммамиз учун тушунарли бўлган ҳақиқат мужассамдир, десак, ўйлайманки, халқимизнинг фикру зикрини ифода этган бўлаемиз.

Айнан ана шундай мақсад ва вазифаларни амалга ошириш ҳисобидан биз пировард натижада юртимизнинг янада гўзал қиёфа касб этиши ва халқимиз фаровонлигининг юксалиши, мамлакатимизнинг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш учун ишончли ва мустаҳкам пойдевор яратишга эришамиз.

Азиз ватандошларим, кадрдонларим!

Барчангизни бағримга босиб, кириб келаётган янги — 2009 йил билан яна бир бор чин қалбимдан табриклайман.

Янги йилда барчангизга сиҳат-саломатлик, бахт ва омад, хонадонларингизга файзу баракка тилайман!

Ватанимиз тинч, халқимиз омон, осмонимиз мусаффо бўлсин!

Янги йил барчамизга муборак бўлсин!

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Шаҳар билан қишлоқ орасидаги кескин тафовут азал-азалдан файласуфу сиёсатчилар ақл-идрокини банд қилиб келади. Тараққиётнинг туб бурилиш давларида бу муаммо янада бўртиб кўринадики, биз бундай ҳодисага XX асрнинг 90-йилларида Россия қишлоқлари мисолида гувоҳ бўлганмиз. Маиший хизмат кўрсатиш даражаси пастлиги сабабли юзлаб ёш йигит-қизлар қишлоқларни тарк этиб, шаҳарларга кўчиб ўтишган. Оқибатда қишлоқлар қарийб ҳувиллаб қолган. Ана ўша қийинчиликлар Марказий Осиёда яшовчи ёшлар ҳисобига бир қадар бартараф этилган. Хусусан, собиқ Шўро мафқураси “жилва”ларига маҳлиё бўлган юртдошларимиз “ноқоратупроқ зона”га отланишган.

— Биз борганимизда қишлоқларда аҳвол ниҳоятда аянчли эди, — деб эслайди хоразмлик тадбиркор, журналист Ҳайитбой Хўжаев, — Йўллар тиззагача лой, балчиқ... Зирҳли тракторлардан фойдаланишаркан. Картошка полизларда қолиб кетаркан. Кунлаб соғил-

маганидан сигирларнинг елинлари тарсиллаб турибди. Хуллас, қишлоқ шундай афтода ҳолга тушган эдики, одамнинг таъби хира тортар эди. Биз қисқа муддатда ҳамма нарсани ўз жойига кўйдик. Йўллар асфальтланди, кўприклар қурилди. Йигитларимиз картошка қовлашу сигир соғишларни ҳам уdda қилишди. Концертлар уюштирар эдик. Бир куни машҳур эстрада юлдузи Алла Пугачовани таклиф этдик. Залга одам сиғмади. Ташқарига чиқилди. Кўшни қишлоқлардан юзлаб томошабинлар етиб келишибди. Қор ёғяпти... Санъатга иштиёқи баландлигидан ҳеч ким совқотмаётгандай эди гўё. Чор-атроф қип-қизил гулларга тўлди. Айтишларича, кўп йиллар мобайнида ўша қишлоқ қизил гул кўрмаган экан.

Маълумотларга кўра, бу каби ҳодисалар Европа ва Американинг ҳам кўпгина қишлоқларида юз берган. Хуллас, бозор иқтисодиётига ўтиш жараёни қишлоқлар ҳаётига катта таъсир ўтказгани сир эмас.

Россия ҳудудида юз берган ўша воқелик йиллар ўтиши би-

лан Марказий Осиё минтақасида бошқачароқ тарзда такрорланиши ҳам мумкин. Ҳар ҳолда, қишлоқлардан шаҳарларга “юриш” яхшилик аломати эмас. Сабаби, мамлакатимиз иқтисодининг асосий қисмини деҳқончилик ташкил этади. Шаҳар бозорларини деҳқонлару чорвадорлар таъминлаб туради. Энг муҳими, аҳоли сонининг ўсиши кўпроқ қишлоқ муҳитига боғлиқ. Европа давлатлари аҳолисининг тобора қариб бориши тугилиш камайгани билан изоҳланади. Ўзбек қишлоқларида ҳар оилада етти-саккиз, ўн, ҳаттоки ўн беш фарзанд дунёга келиши ҳеч кимни ажаблантирмаган. Шаҳарларда бу ҳол кам учрайдиган ҳодисалар сирасига киради.

Демакки, қишлоқ тараққиёти — аср муаммоси. Мамлакатимизда 2009 йилнинг “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили” деб эълон этилиши бежизга эмас.

Жамоа хўжаликларининг тугатилиши ва фермер хўжаликлари пайдо бўлиши, хусусий мулкчиликка кенг имко-

ният очиб берилгани жамият ҳаётида фавқулудда ҳодиса бўлди. Ўз навбатида бу ҳол кўпгина муаммоларни ҳам юзага келтирди. XX асрнинг 70-йилларида хутор системасининг тугатилиши натижасида қишлоқларнинг қадимий қиёфаси бузилганлигини ёдга оладиган бўлсак, муаммолар ҳудуди янада кенгайиб бораверади.

Болалик даврларимизда биз қишлоқларнинг бетакрор қиёфасини кўрганмиз. Куюқ соя ташлайдиган асрий гужумлар, ойнадек тип-тиниқ ҳовузлар, ёввойи тўқайлару сербалиқ кўллар, боғу роғлар... Буларнинг барчаси ўтмишда қолди. Эндиликда қишлоққа борсак зерикамиз. Кўникканимиз кўринишларни соғинамиз.

Инсон характерининг шаклланиши бевосита табиат кўринишлари билан боғлиқдир. Шунинг учун ҳам дов-дарахтлару зилол сувларга бой қишлоқларда туғилиб ўсган, урф-одатлар, анъаналарга қатъий риоя қилиш асносида вояга етган одамлар бағрикенг, сасхий, оқкўнгил бўлишади. Худди шунингдек, иқлим шароити ҳам руҳиятга катта таъсир ўтказиши. Аксари шоиру ёзувчиларнинг қишлоқларда таваллуд топгани сўзимизнинг яққол далилидир. Боиси, қишлоқларда инсон ёввойи табиат билан юзма-юз келади. Она табиат бағрида яширинган сезимлар юракларга кўчиб ўтади.

“Неку — сўзининг луғавий маъноси “чиройли жой”, — дейди ёзувчи дўстимиз Баҳодир Қобул, — “Устоз шоир Абдулла Орипов Некуз қишлоғида туғилиб ўсган. Қадимий турк тилида “Неку” деганда сўлим масканларни тушунишган”.

Дарҳақиқат, шундай. Азал-азалдан қишлоқларимиз бетак-

рор табиати билан сайёҳлар диққат-этиборини тортиб келган. Жаҳонга машҳур олималар — доктор Зигрид Клаймichel, профессор Ингеборг Балдауф мамлакатимизнинг олис қишлоқларига бориб, халқ оғзаки ижоди намуналарини ёзиб олишганидан воқифмиз. Айниқса, қишлоқ номларининг луғавий маъноси кўпчилик туркологларни қизиқтирган. Хуллас, қишлоқларимиз табиати, одамларининг характери, урф-одату анъаналари тадқиқи фанда алоҳида бир салмоқли мавзу ҳисобланади.

Ўзбекистон халқ шоираси Ҳалима Худойбердиеванинг шундай байтини ўқиганмиз:

*Кўрдим қишлоқ,
ғўзал шаҳарлар кўрдим —
Оҳорлари кетиб борар,
билмаслар.*

Шу байтга қиёсан айтганда, собиқ Шўро даврида амалга кўчган пахта якка-ҳоқимлиги сиёсати туфайли қишлоқларимизнинг оҳори кетиб бораётган ва бу ҳолатни кўпчилик сезмаган эди. Айни замонда бу соҳага давлат миқёсида этибор қаратилмоқда. Бинобарин, жорий йилнинг “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили” деб эълон қилиниши айни муддао бўлди. Қишлоқларда фермер хўжаликлари янада тараққий эттирилса, кичик фабрика ва заводлар қуриб ишга туширилса, ёввойи табиат тикланса, боғроғлар барпо қилинса “қишлоқ оҳори” қайтиши шубҳасиздир. Зотан, қишлоқларимиз чирой очса, жамиятимиз фаровонлиги таъминланади.

БАҲРЎЗ

АРМИЯ – ТИНЧЛИК ТАЯНЧИ

Сиёсий мустақилликнинг қўлга киритилиши мамлакатимиз ижтимоий ҳаётидаги жуда катта ўзгаришлар учун асос бўлди. Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан сўнг, ўз Қуролли Кучларини барпо этди. Истиқлолимизнинг биринчи кунларидан бошлаб замон талабларига жавоб берадиган, тезкор ва ҳаракатчан, ташкилий жиҳатдан муқаммал, замонавий қурол-яроғ ва техникага эга бўлган миллий армияни шакллантиришни ўзимизга мақсад қилиб олдик. Шу йиллар давомида юртимизда ихчам, замонавий, ҳар қандай синовларни енгиб ўтишга қодир, бутунлай янгича асосларда ташкил этилган Қуролли Кучларни яратиш бўйича катта ишлар амалга оширилди.

Мустақил мамлакатимизнинг Қуролли Кучлари ташкил этилиши билан эса, жамиятимизда янги бир ижтимоий қатлам – ҳарбий хизматчилар табақаси шакллантирилди. Ва энди бу нарса биз учун янгича ҳодиса эди. Шу маънода, Қуролли Кучларни жамият ичидаги жамият, дейиш мумкин. Нима учун? Биринчидан, Қуролли Кучлар Ватан ҳимоясидек муқаддас вазифани бажаради; иккинчидан,

у умумдавлат ва умумжамият миқёсидаги қонунлар билан бир қаторда, фақат унинг ўзигагина хос бўлган ички қонунлар – ҳарбий низомлар доирасида фаолият олиб боради; учинчидан, бу «кичик жамият»нинг аъзолари – ҳарбий хизматчиларнинг ҳаммалари жисман, руҳан ва маънан соғлом кишилар ҳисобланадилар; тўртинчидан, армияда олдий аскардан тортиб генералгача бир вақтнинг ўзида ҳарбий фаолиятнинг ҳам субъекти, ҳам объекти бўлишади, айтмоқчиманки, унвони ва лавозимидан қатъий назар ҳар бир шахс ҳам тарбиялаб ўқитади, ҳам тарбияланиб, таълим олади. Шундай муқаммал тизим жамиятнинг яна қайси табақаларида мавжуд? Бешинчидан, ҳарбийда соф назарий билимларнинг ўзи фаолият учун етарли эмас. Чунки ҳарбийлик моҳият эътибори билан амалий фаолият ҳисобланади ва бунда билимларнинг кўникма ҳамда малакаларга айланиши жуда катта рол ўйнайди.

Қуролли Кучларимизни шакллантиришнинг янги концепциясига асосан муддатли ҳарбий хизмат бир йилгача қисқартирилди, ҳар томонлама

таъминланган нуфузли сержантлар мактабларининг фаолияти йўлга қўйилди ҳамда ҳарбий хизматнинг янги шакли бўлган ва минглаб ёшларимиз ўз йигитлик бурчларини ўтаётган сафарбарлик чақируви резерви хизмати ташкил этилди. Энг муҳими, халқимизнинг армияга бўлган муносабати тубдан ўзгарди, Қуролли Кучларнинг жамиятимиз ва давлатимиз ҳаётидаги ўрни мустаҳкамланди, уларнинг молиявий таъминоти сезиларли даражада яхшиланди. Ҳарбий хизмат кун сайин обрў-эътиборли касбга айланиб бормоқда. Дунёда Ўзбекистондаги каби муддатли хизматга чақирув ва шартнома-контракт бўйича хизмат танлов асосида ўтадиган мамлакатлар кам.

Ўзбекистон Республикаси Президенти, Қуролли Кучларимиз Олий Бош Қўмондони И. Каримов ҳарбий хизматнинг нуфузини янада ошириш мақсадида олий ҳарбий ўқув юртлари ва сержантлар мактабларининг ўқув-моддий базасини мустаҳкамлаш ишларини охирига етказиш, уларни юксак маънавият, амалий тажрибага эга бўлган офицер ва ўқитувчилар билан ҳамда биринчи навбатда энг замонавий ўқув қуроллари ва янги техника билан таъминлаш; оддий аскарлар, сержант ва офицерларнинг яшаш ва хизмат шароитларини ижтимоий-маиший нуқтаи назардан тубдан қайта кўриб чиқиш ва яхшилаш, уларнинг машаққатли ҳарбий меҳнатига тўланадиган иш ҳақи миқдорини ошириш учун қўшимча манбаларни қидириб топиш; эски, номақбул казарма муҳитига батамом барҳам бериш, муддатли ва контракт хизмати, офицерлик ҳамда қўмондонлик таркиби хизматларининг ўзига хос жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда, ҳарбий хизматчиларнинг яшаш ва дам олишлари учун муносиб шароитларни таъминлайдиган янги лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва ҳаётга татбиқ этиш; ҳарбий хизматчилар учун янги, янада такомиллашган ва юқори қувватли овқатланиш рационини жорий этиш вазифаларини қўйди. Бу ўз навбатида армиямизнинг ёшларимиз учун мардлик ва ватанпарварлик мактаби бўлиш билан бирга, уларнинг жисмонан бақувват, маънавий етук бўлиб вояга етиши, умуман, жамиятимиз аъзоларининг соғлом бўлиши учун хизмат қиладиган зарур шарт-шароитларни яратиб бериш йўлида биринчи қадам бўлади.

Оила, маҳалла, ўқув ва меҳнат жамоалари бағридан чиқиб, ҳарбий хизмат соҳасига қадам қўяётган ҳозирги ёшларимиз ҳарбий хизматга қанчалик тайёр ва уларнинг бу соҳага муносабатлари қандай? Фаолиятнинг алоҳида ўзига хос тури сифатида ҳарбий хизмат инсон шахсига нисбатан ўзгача талаблар қўяди – ҳарбий жамоалардаги ўзаро муносабатлар ва ҳарбий хизмат ўзига хос ички қонун бўлган умумҳарбий низомлар асосида ташкил этилади. Ҳарбий хизматчилар қатъий кун тартибига амал қиладилар, уларга тушадиган жисмоний ва руҳий юклама анча юқори бўлиб, бунда ўзлари туғилиб ўсган гўшаларидан узоқда эканликлари ҳам

маълум маънода ўз таъсирини кўрсатади.

Оила ва мактабда ҳарбий хизматга нисбатан муносабат ва тасаввурлар тўғри шакллантирилган укаларимиз ҳарбий техника ва қуролларни тезда ўзлаштириб оладилар ҳамда ўз ҳарбий бурчларини юксак даражада англайдилар. Улар учун Ватан мавҳум нарса бўлмасдан, уни яхлит бир ўлка – Ўзбекистон Республикаси тимсолида кўрадилар ва шу юрт, шу мамлакат, шу халқ ҳимоясига ҳар доим тайёр. Шунини таъкидлаб ўтиш керакки, ҳарбий ҳаёт ва ҳарбий хизмат, умуман Армия ҳақидаги илк тасаввурлар йигит-қизларимизда оиладаги ва маҳалладаги катталарнинг ҳикоялари, баҳолари ҳамда муносабатлари таъсирида, шунингдек, ўқиган китоблари ёки кўрган кинофильмлари орқали шаклланиди. Агар мана шу шаклланиш жараёни маромида амалга ошмаса, бу нарса ҳарбий хизматни ўташ даврида ўзининг салбий таъсирини кўрсатиши мумкин. Аҳён-аҳёнда бўлса-да, муддатли ҳарбий хизматчилар томонидан содир этилаётган тартиббузарликларнинг илдизи оила, мактаб ва маҳаллага бориб туташиши ҳам бежиз эмас. Оиладаги катталарнинг ёки қариндошларнинг ҳарбий фаолиятга нисбатан ижобий муносабатлари ўспиринларнинг бу соҳани танлашларида ва уни самарали олиб боришларида катта аҳамиятга эга эканлигини эсдан чиқармаслик зарур. Бу нарса фақат ҳарбий соҳагина хос бўлмасдан, ижтимоий фаолият йўналишларининг барчасига ҳам тааллуқли. Шунингдек, ўспиринлар руҳиятига максимализм-воқеликка бир ёқлама баҳо бериш хос бўлиб, улар ҳаётни оқ ва қора ранглардагина идрок этадилар ҳамда ўзгалар феъл-атвори ва фаолиятларига тақлид қилишга мойил бўладилар.

Инсоннинг ўз касбий ва инсоний бурчини қанчалик англаганлик даражасига қараб, унинг фаолияти шунчалик осонлашади ёки қийинлашади. Шунинг учун ҳам биз ҳарбий хизматнинг ижтимоий аҳамияти ҳамда нуфузини ҳарбий хизматчиларга, умуман эса юртдошларимизга еткази олишимиз жуда ҳам муҳим. Инсон ўз фаолиятининг, шу орқали ўзининг жамият учун қанчалик қадрли эканлигини англаб яшаса, қандай яхши!..

Хулоса қилиб айтганда, биз катталар ҳар бир оила, мактаб ва маҳаллада ёшларимизга нисбатан ҳарбий ватанпарварлик тарбиясини фаол равишда олиб борсак ҳамда уларнинг жисмоний, ақлий ва маънавий камол топишларига имкон яратсак, ўзимизнинг ёш авлод олдидagi бурчимизни бажарган бўламиз.

Чори НАСРИДДИНОВ

Чирчиқ олий танкчи қўмондон-муҳандислик билим юрти, гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар кафедраси бошлигининг ўринбосари, подполковник

ЖАННАТМОҲАННО ШАҲАР

Ер юзида шаҳарларнинг сон-саноғи йўқ, лекин Тошкент ўзининг ажойиб-гаройиб табиий шароити, нозу неъматлари билан алоҳида ўрин эгаллайди. Маълумки, бир йил тўрт фаслдан иборат. Аммо кўп жойларда совуқлик ёки иссиқлик ҳукм суриб, табиат инжиқликлари қийинчилик ва азобуқубатларни туғдиради. Тошкентда эса барча йил фаслларининг ўзгача гашти бор. Қуёш нурлари ҳамиша порлаб туради. Айниқса, суви тоза, тиниқ ва майин бўлиб, кишига ором бахш этади. Тошкент сувини бир марта ичган одам қайга кетсада яна қайтиб келади, деган нақл бежиз айтилмаган. Азалдан шаҳарда ва унинг атрофларидаги бепоён ерларда боғдорчилик ва полизчилик жуда ривожланган бўлиб, узум, олма, ўрик, шафтоли, нок, беҳи, олхўри, анор, олча,

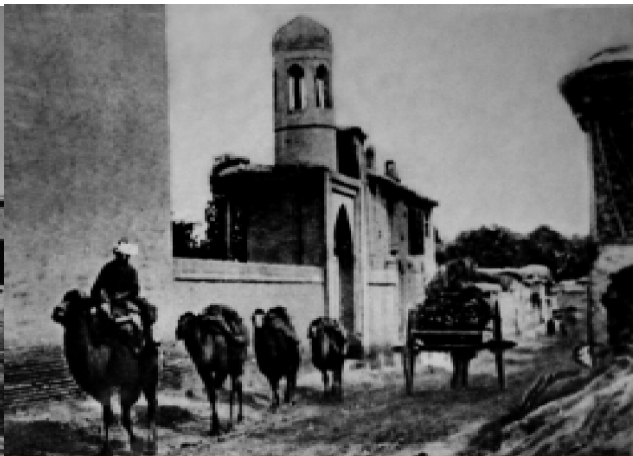
ёнғоқ, қовун, тарвуз, сабзи, турп ва бошқа маҳсулотларнинг турли хиллари етиштирилган. Узум шу даражада бўлиқ ва ширин бўлганки, тўрт киши бир бошига бемалол тўйган. Шафтолининг ёзги, кузги, туксиз ва бошқа турлари бўлиб, ҳар донасидан бир пиёла шарбат олинган. Шунингдек, шафтолининг анжирга ўхшаган тури ҳам мавжуд. Анор ҳам сершарбат ва ширин бўлиб, донаси пиёладан катта бўлган. Боғ ва кўчаларда ўрик ва шотутлар экилган. Қовуннинг шакарпора, гулоби, оқ уруғ ва бошқа хиллари жуда кўп етиштирилган.

Тошкент ўзининг гулзорлари билан ҳам донг чиқарган. Тошкент лоласи жуда машҳур бўлган. Унинг ҳар бир боши 8-12 япроқли бўлиб, улар бир-бирларига ўхшамайдиган турли ранглар билан товланиб турган.

Лоланинг ҳар бир баргида етти ва баъзида ундан ҳам ортиқ кўзни қамаштирадиган ранглар нур сочиб турган. Лолазорда бир булоқ бўлган. У ҳавога 20 газ отилиб, ёмғир каби атрофни суғорган. Аҳолининг сайлгоҳи бўлган лолазорнинг бир томонида қизил, иккинчи тарафида сариқ лола ўсиб турган. Тошкент атрофида яйловлар, ўрмон ва тўқайлар бўлиб, унда турли-туман қушлар, ҳайвонлар яшаган. Афсуски, 130 йиллик мустамлака даврида табиатдаги табиий жараёнга, боғдорчилик ва полизчиликка қаттиқ зарба берилди.

ДЕВОР ҚУРШОВИДАГИ ҲАЁТ

Тошкент ўзининг кўп асрли тарихи мобайнида узун ва сермашаққат йўлни босиб ўтди. Зеро, Ватан мудофаасини ку-

чайтириш, мустақиллик ва озодликни ҳимоя қилиш шаҳар аҳолисининг ҳамиша диққат марказида турган. Чунки, босқинчиликлар, ҳатто атрофдаги душманларнинг тажовузлари содир бўлиб турган. Шу боис энг қадимги даврлардан бошлаб, шаҳар баланд ва баҳайбат девор билан қуршаб олинган. Айрим маълумотларга кўра, IX асрда Тошкент шаҳри уч қатор айланма девор билан ўралган. Унинг устида ҳамма вақт соқчилар навбатчилиги бўлган.

Шаҳарни девор билан ўраш кўп асрлар давом этиб, у халқ ҳаётини сақлашда муҳим ўрин эгаллаган. Девор XIX асрнинг 60 йилларида ҳам кўзга ташланиб, атрофи сув тўлдирилган зовур билан қуршалган. Унинг Бешёғоч, Сағбон, Кўқон, Қашқар, Лабзак, Тахтапул, Қорасарой, Чигатой, Кўкча, Самарқанд, Камолон, Қўймас сингари 12 та дарвозаси бўлган. Шубҳасиз, катта ҳажмдаги мудофа деворини қуриш ва таъмирлаб туриш учун ниҳоятда машаққатли меҳнат ва анча вақт сарфлан-

ган. Кўп асрлар мобайнида Тошкент араб ҳалифалиги, мўғуллар, қалмоқлар, чор ҳукумати ва совет давлатининг ҳужуми ва ҳукмронликларига қарши қаҳрамонона курашди. Тошкентликлар, — дейилади тарихий манбаларда — жасур, мард ва чавандоз бўлиб, табиатан жангчидир. Улар бировларга бўйин эгмайдилар ҳамда она юртни ташлаб кетмайдилар. Тошкент ички ва ташқи душманларга қарши кураш жараёнида кўпдан-кўп талофатлар кўриб ҳатто, ҳалокат ёқасида турган пайтлари бўлган. Аммо улар фожиали шароитнинг асирга айланмай деҳқончилик, ҳунармандчилик, ички ва ташқи савдони ривожлантиришга астойдил ҳаракат қилганлар. Бу соҳалардаги ютуқларни кўз қорачигидек сақлаб, авлоддан авлодга ўтказиб келганлар. Натижада, фан ва маданият соҳасида қатор ютуқларга эришилди. Ҳатто санъат усталарининг хорижий мамлакатларга борганлиги ҳам маълум. Масалан, VII-VIII асрларда тошкентлик санъаткор раққосалар Хитой-

да император саройида ўйин кўрсатиб, шуҳрат қозонган. Бундан ҳайратланган шоирлар уларга атаб қасидалар битганлар. Тўрда ўтирган император ҳам завқ-шавқ билан томоша қилган. “Лаган ўйини” ва копток устидаги рақс ниҳоятда жозибadorлик билан ижро этилган.

Тошкент олимлар ва шоирлар Ватани ҳам ҳисобланган. Чунончи, ҳазрат Имом Қафқоли Шоший (X аср), Абу Муҳаммад Матроний (X аср), Шоши Умрий (X аср), Исҳоқ Иброҳим Аш-Шоший, Юсуф ал-Илоҳий (XI), Али Баноқий (XIII аср), Бадриддин Чочий (XIV аср), Ҳамидуддин Тошкандий (XV аср), Ҳофиз Кўҳакий (XVI аср), Хўжа Аҳрор, (XV аср), Солиҳ Тошкандий (XIX аср) ва бошқалар шулар жумласидандир.

Хуллас, Тошкент икки минг йилдан ортиқ даврда иқтисодий ва маданий соҳаларда ютуқларга эришиши билан бир қаторда босқинчиларнинг қиргинбаротлари ва вайронагарчиликларини бошидан кечирган шаҳардир.

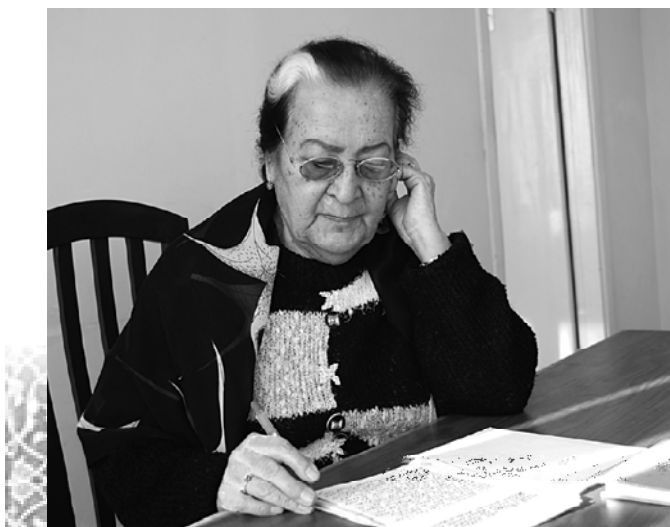
Чоризм ва совет давридаги мустамлакачилик ва миллий зулм ҳам мисли кўрилмаган фожиаларни юзага келтирди. Фақат Мустақиллик йилларида шахсан Юртбошимиз Ислон Каримовнинг раҳбарлигида қадимий Тошкент гуллаб-яшнаётган Ўзбекистоннинг жаҳон андозаси даражасида ривожланган пойтахти сифатида гавдаланиб турибди.

Шаҳарлардаги марказий майдонлар ҳам киши танимас даражада ободонлаштирилди. Масалан, Тошкентдаги мустақиллик майдонидаги Сенат биноси, мустақиллик ва бахтиёр она сиймосини мужассам этган мажмуа ўзининг ҳашамати ва жозибadorлиги билан ажралиб турибди. Бу борада “Эски жува”да қурилган муҳташам бино ва равон кўчалар ҳам мақтовларга сазовордир. Шаҳардаги Олий Мажлис, Темурийлар тарихи давлат музейи, Тошкент Давлат Консерваторияси, Тошкент шаҳар ҳокимлиги, Тасвирий санъат галереяси, Бизнес маркази, Банк ва бошқа шунга ўхшаш муҳташам бинолар шаҳарнинг кўрки сифатида гавдаланиб турибди. Бундай қурилиш ва ободончилик республиканинг барча шаҳарларида ҳам юксак даражада амалга оширилди. Ўтмишнинг жуда қолоқ, ободонлаштирилмаган ва кўрimsиз иншоотлари деярли қолмади. Эндиликда шаҳримизда юқори техника жиҳозлари билан таъминланган ажойиб иншоотлар савлат тўкиб турибди. Тошкент жаҳондаги энг гўзал ва обод, ҳар жиҳатдан тараққиётга эришган шаҳардир. Шунинг учун ҳам у Шарқнинг юлдузи дейилиши бежиз эмас.

Ҳамид ЗИЁЕВ,
профессор

НАВОЙНИНГ БУЮКЛИГИ — ЭЪТИҚОДИДА...

Профессор Суйима Фаниевани нозиктаъб навоийшунос сифатида нафақат мамлакатимизда, балки хорижий юртларда ҳам яхши танишади, тан олишади. Бу бежизга эмас, албатта. Сабаби шундаки, Суйима опа ҳазрати Навоий ижодини ниҳоятда нозик тушунади ва улуг шоир ижодининг нафис қирраларини осон шаклда тушунтира билади.

Ўтган йили фидоий олима “Буюк хизматлари учун” ордени билан тақдирланди. Мазкур мукофот ўзбек навоийшунослиги фанига берилган мукофот ҳамдир.

Хўш, Ҳазрати Навоий ижоди мамлакатимизда қай тариқа ўрганилмоқда? Олима билан мулоқотимиз худди шу мавзуда кечди.

— **Суйима опа, аввало, юксак мукофот қутлуғ бўлсин!**

— Ташаккур. Мени шод қилган нарса шу бўлдики, жуда кўп ҳамкасбларим телефон қилиб табриклашди. Узоқ-яқиндан келган самимий овозларни эшитиб, ҳаяжонландим. Ҳар бир ишда улуг шоиримизнинг руҳи поклари қўллаб туришига чин кўнгилдан амин бўлдим.

— **Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ Юртбошимиз олимларга мурожаат қилиб, ҳазрати Навоий ижодини халққа тушунтириш борасида алоҳида тўхталган эдилар. “Юксак маънавият — енгилмас куч” номли китобида ўша даъват мухтасар шаклда ўз ифодасини топган. Ҳозирги кунда навоийшуносларимиз қандай ишларни амалга оширмоқдалар?**

— Президент Ислом Каримовнинг деярли ҳар бир китобларида маънавият, маърифат, баркамол авлод ҳақида сўз юритилар экан, Алишер Навоий, албатта, ёдга олинади. “Юксак маънавият — енгилмас куч” номли китобларида ўтмишдаги ал-

ломалар, орифлару шоирлар ҳаёти ва ижодини ўрганиш, улар қолдирган улкан меросдан халқимиз, хусусан, ёшларимизни баҳраманд қилиш масаласи илгари сурилган.

Давр тақозоси боис “Ўзбек адабиёти тарихи” қайтадан ишланмоқда. Муаллифлар мавзу кўламини янада кенгайтирмоқдалар. Жумладан, Навоий ижодидаги аввал четлаб ўтилган қирраларга эътибор қаратмоқдаларки, бу Истиқлол шароитидандир. Навоий газалларининг шарҳлари ҳам мунтазам равишда журнал ва газеталарда босилиб турибди. Навоий мукамал асарларининг 20 томлиги изоҳлар билан нашрга тайёрланмоқда. Тошкент Давлат Шарқшунослик институтида — Мумтоз филология кафедрасида ёш авлодга Навоий ижодини англаштириш борасида кўп ишлар амалга оширилмоқда. Навоийшуносларнинг янги авлодини етиштириш йўлидаги ишлар ҳам эътиборга лойиқдир. Хуллас, навоийшуносларимиз ўз имкониятлари даражасида фаолият кўрсатишмоқда. Зотан, навоийшунослик бир жойда қотиб қоладиган фан эмас — ҳар битта авлод бу улкан уммондан дуру жавоҳир топаверади.

Алишер Навоий ижодини ўргансангиз, энг аввало, матнни англайсиз, тушунасиз. Кейин эса матндан ташқаридаги — имо-ишора қилинган фикрлар хаёлни банд этади. Сўнг Сизни шунақа бир руҳ чулғаб оладики, буни тушунтириш, англаштириш ҳам мушкул. Бинобарин, Навоийни мукамал тарзда ўрганиб бўлмайди. Кейинги наслларга нимадир қолаверади.

— **Шоирлик туғма истеъдод билан боғлиқ бўлган гайритабиий бир ҳодисадир. Лекин ҳар бир шоир ўз истеъдоди билан қаноатланиб қолмасдан кўп китоб ўқиши жоиз. Навоий ҳазратлари кўпроқ қайси устозлардан ўрганган?**

— Навоий чиндан ҳам шоир бўлиб дунёга келган. У тенгсиз тугма истеъдод соҳиби бўлган. Шоир “Муҳокамат ул-лугатайн” асариди гарчи ўзбек тили хусусиятлари, бойлиги, ўзига хос қирраларини таърифласа-да, шеър бобида ҳам тўхталиб ўтади. Етук шоирларни таърифлайди. Навоий Ҳоқоний, Анварий, Фирдавсий, Низомий, Хусрав, Саъдий, Лугфий каби кўплаб сўз заргарлари ижодларини синчиклаб ўрганиб чиққан.

Бундан ташқари Навоий ўз асарларида уч юздан зиёд шоирларни ёдга олади. Бу ҳам унинг билми доираси гоят кенг бўлганига далилдир.

Навоий яшаган даврларда, образли йўсинда айтсак, китоб ўқиш таом тановул қилишдек, балки ундан ҳам юқори эҳтиёж ҳисобланган. Гўзал байтларни дарҳол ёд олиб, айтиб юришган. Жумладан, Навоийнинг ёд олган шеърлари “Ҳазойин ул-маоний” ҳажмидан ҳам бир неча баробар кўп бўлган экан. Темурийларнинг дурдона асарларга бой кутубхоналари мавжуд бўлгани маълум. Бинобарин, буюк мутафаккир бобомиз тугма истеъдод билан қаноатланиб қолмасдан бир лаҳза ҳам мутолаадан тўхтамаган. Кам ухлаб, кўп вақтини бедорликда ўтказган.

Бугунги кунда баъзи навоийшуносларимиз мумтоз шеърларни ёд олишади. Масалан, академик Азиз Қаюмов ҳар бир гапини шеър билан далиллайди. Ҳатто телефонда гаплашса ҳам фикрини шеър воситасида исботлайди. Шундай ёдкаш олимларимиз бор.

— **Биламизки, ҳазрати Навоий Нақшбандия тариқатига мансуб бўлган. Шу тариқат ҳақида фикрингиз қандай?**

— Алишер Навоий 1476 йилда Абдураҳмон Жомийни ўзига пир деб эътироф этади. Жомий Нақшбандия тариқатига мансуб эди. Навоий бу тариқат ҳақида дostonларида, насрий асарларида ёзади. Жомий ҳам, Навоий ҳам Хожа Аҳрорни ўзларига пир, муршид деб билганлар. Ўн бешинчи асрда тасаввуф ахлоқийлаштирилгани боис шоир кўпроқ ахлоқий масалаларни қаламга олган. Бу тўғрида Н.Комилов, И.Ҳаққул каби олимларнинг китоблари, мақолаларидан истаганча маълумот олиш мумкин.

— **Умуман, ҳазрати Навоийнинг буюклигини нимада деб биласиз?**

— Менимча, Навоийнинг буюклиги — эътиқодида. Шоир Оллоҳга ниҳоятда кучли даражада эътиқод қўйган мўътабар зот эди. Оллоҳни ҳаёл, ақл-фаросат билан ҳам етиб бориш қийин бўлган илоҳий куч деб ҳисоблаган:

**Топмоқ ажиб фикру тахайюл била сени,
Етмак маҳол ақлу фаросат била санга.**

**Чун коинот зубдаси ожиз кўруб ўзин,
Ҳамд айта олмас анча балоғат била санга.**

Демакки, Навоийнинг ҳайрати — тенгсиз ҳайрат. Кейинги йилларда мен Навоий ижодидаги Гул образини ўргана бошладим. Дейлик, гул сўлиди, дейилади. Гул заифлашди, касал бўлди, демай-миз. Лекин Навоий бир жойда, гул бормас-келмас дунёсига кетди, дейди. Бу ҳам гоятда қизиқ мавзу.

— **Кўпчиликни ҳазрати Навоий нега ёлғиз яшаганлиги қизиқтиради. Бу ҳақда фикрингиз?**

— Шарқда улуг инсонларнинг шахсий ҳаёти доимо сир сақланган. Бу тўғрида аниқ маълумот берилмаган. Бобур Мирзо “Бобурнома”да шундай деб ёзади: “Ўғил ва қиз ва аҳлу аёл йўқ, оламни тавре фард ва жарийда ўткарди”. Хуллас, Навоийнинг шахсий ҳаёти хусусида оз ёзганлар. Лекин, шеърларини ўқисангиз, аёлга муҳаббат қўйганлиги бобида тушунча ҳосил қиласиз. Навоий ягона муҳаббат тарафдори бўлган... Инсон — энг олий жонзот. Унга берилган неъмат муҳаббатдир, деган. Мен баъзан ҳозирги давр шоирларининг “Сочимдан кўп ошигим, Сен бўлмасанг бошқаси” қабилдаги сатрларини эшитиб ажабланиман. Буни сочи шунча қалин аёллар айтишадики, беихтиёр кулгим қистайди.

— **Маънавият билан моддий бойлик бир-бирини тўлдирди, деган гап бор. Масалан, шоир одамга ҳам пул керак. Ҳазрати Навоийни бой-бадавлат одам бўлган, дейишади?**

— Алишер Навоий ҳақиқатан ҳам, бой инсон бўлган. Жумладан, “Вақфия” исми асариди молмулки тўғрисидаги маълумотлар келтирилган. Шоир бир рўзгор учун керакли нарсаларни қолдириб, қолганларини муҳтожларга эҳсон қилган. Навоий бир минг битта иморат қуришни орзу қилган экан. Шулардан уч юз етмиш учтасини ўз маблағи ҳисобидан қурдирган. Афғонистонга борганимда шу иморатларнинг баъзиларини ўз кўзим билан кўрганман.

— **Мана, олима сифатида мамлакатимизда, хоризжий юртларда танилдингиз. Шогирдлар етиштирддингиз. Кўпчилик ёш олималар Сизга ҳавас қилишади. Ушалмаган орзуларингиз, армонларингиз ҳам борми?**

— Мен жуда кўп мамлакатларга сафар қилганман. Табаррук инсонларнинг мақбараларини зиёрат қилдим. Жумладан, Низомий Ганжавий мақбараси зиёрати ҳануз ёдимда. Лекин Алишер Навоий қабрини кўриш, зиёрат қилиш ниятим амалга олмади. Худо хоҳласа, буюк шоиримиз мақбараси қошида тиловат қилишдек орзуим ҳам амалга ошади, деб ўйлайман.

Суҳбатдошлар:
Рауф РАҲИМ,
Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

Абдухолик АБДУРАЗЗОКОВ

ҚОРХАТ

Қорхат — элчи, биламизки, элчиларга ўлим йўқдир,
Изҳори ишқ айлагали бундан бошқа йўлим йўқдир.
Ҳаёт — гўзал, дунё — асал, лекин Сиздай сўлим йўқдир,
Бахт-таваккал — қалбингизни бугун менга очарсиз ёр,
Ё қаҳрингиз қорхатимга қордай қилиб сочарсиз ёр.

Тўкинликка эгачи деб, оппоқ юзли қорни севдим,
Фариштадек оқкўнгилли, бодом кўзли ёрни севдим.
Кўшиқнинг энг қайноғини, жаранглаган торни севдим,
Юринг, ўшал кўшиқларни бирга-бирга айтайлик ёр,
Бир кунгина инсон бўлиб, табиатга қайтайлик ёр.

Сиз дейсизки, бу дунёнинг одамлари турлик-турлик,
Мен дейманки, турфа ранглар товланади сирлик-сирлик
Қор туфайли паркулардан кўнгилларга боғлаб бирлик
Қиш боғларин севги билан ифорларга тўлдирсак ёр.
Дўстлар қалбин баҳор айлаб, ганимларни сўлдирсак ёр.

Қорқизларнинг маликаси ёнгинангда хандон юрса,
Ҳаёт бахтин, кураш шавқин ваъда айлаб жонон турса,
Қордай бўлиб аригайдир агар бизни Армон кўрса,
Ишқ аҳлининг мирзолари ҳавас билан қарашгай ёр,
Раъноларни тўйга чорлаб, базм турса ярашгай ёр.

О маликам, бу бир орзу, орзуларсиз яшолмадим,
Бир бир хаёл, мен хаёлни шеърларимдан ташлолмадим.
Ушбу шеър ҳам шунчаки хат, оддий битик, гап омади.
Ростин айтсам, Тош шаҳрида сиздай қизни топмадим ёр,
Шунинг учун боғларида сайру сарсон чопмадим ёр.
Қорхат — элчи, биламанки, элчиларга ўлим йўқдир...

Журналимизнинг январ ойи режасига асосан Ўзбекистон халқ артисти, «Буюк хизматлари учун» ордени совриндори Абдуҳошим Исмоилов билан суҳбат уюштириш кўзда тутилган эди. Суҳбат илинжида сизим қоққанимизда мамнун бўлиб ҳафта давомида режалаштирилган ишлари борлиги сабабли кейинги ҳафта ўтказсак, деган таклиф билдирдилар.

Шу тариқа баъзан Абдуҳошим ака, баъзан эса биз тахририят аъзолари ўз ишимиз билан банд бўлиб, суҳбат тақдири ҳар гал кейинга сурилаверди.

Анча вақт ўтиб такрор сизим қоққанимизда шу куни Францияга ижодий сафарга жўнаётганликларини, бироқ тушдан кейин соат икки яримда халқаро аэропортнинг VIP залида учрашиб, суҳбатлашишимиз мумкинлигини айтдилар.

Қуйида Ўзбекистон халқ артисти Абдуҳошим Исмоилов билан Франция сафари олдидан кечган суҳбат матнини Сиз журналхонлар эътиборига ҳавола қилмоқдамиз.

— Саволни санъаткор бўлишингизга туртки бўлган омиллардан бошласак...

— Санъаткорлик бу бизнинг қонимизда бор. Она авлодимиз, яъни у кишининг оталари Уста Жума Расул бувам гижжак, скрипка чалганлар. Онамиз жуда яхши хиргойи қилганлар. Акам ҳам санъаткор. Бир сўз билан айтганда, санъат бу мен учун мерос...

— Сизни санъат оламига етаклаган, миллий мусиқамизга нисбатан меҳр уйғотган уста санъаткорлару устозларингиз ҳақида гапириб берсангиз.

— Илк устозим айтиб ўтганимдек онам бўлади. У киши хиргойи қилишни оталаридан ўрганганлар.

ни гамдан аритиб кўз ёшларини қувонч ёшларига айлантирса, хуллас, барчага хурсандчилик, хуш кайфият улашсам, деган ният билан қўлимга гижжак тутганман. Яъни айнан гижжак менинг дардларимни, қувончларимни, ҳис ва туйғуларимни тўла ифодадай олгани учун мен бу мусиқа турини танлаганман. Қолаверса, бувам гижжакчи бўлгани учун ҳам кўнглимга яқин ҳис қиламан...

— Гижжак мусиқа асбобининг пайдо бўлиши ҳамда миллий мусиқамиз тарихида тутган ўрни ҳақида бир икки оғиз гапириб ўтсангиз...

— Ривоятларга қараганда, гижжак бу жаннат

Франция сафари

Бироқ мени ҳақиқий санъат даргоҳига етаклаган, устозлик қилган инсон бу менинг акам Шарофиддин Исмоилов ҳисобланади.

— Шунингдек, бу борада Фарғона мусиқа билим юртида Омонулла ака, Баҳриддин Отажонов, Саиджон ака, Мухторжон Каримов, Абувоҳид Мажидов менга устозлик қилишган. Қолаверса, Тошкентга келганимдан сўнг менга миллий мусиқамизга нисбатан чексиз меҳр уйғотган Фаҳриддин Содиков, Маҳмуджон Муҳаммедов, Турғун Алиматов, Фуломжон Ҳожикўлов, Қаҳрамон Комилов каби устозлардан сабоқ олганман.

— Рубоб, дутор, пианино каби мусиқа асбобларини чалар экансиз. Айнан гижжак йўналишини таълашингизнинг боиси не?

— Кўпгина мусиқа асбобларини чалганда парда чап қўл билан босилади. Гижжакда ҳам гарчи парда чап қўл билан босилса-да, бироқ юракка жуда яқин. Юрагимдаги нола худди шу совуқ симлар орқали инсонларнинг кўнглини бироз бўлса-да юмшатса, улар-

эшигини гижжалаб очиш, дегани экан. Шу маънода ўзбекнинг жаннатга бўлган ҳасратини, орзу-армони, бошқача айтганда, юрагининг гижжиллашини мана шу гижжак созига уйғун деб биламан.

Гижжакнинг пайдо бўлиши тарихига мурожаат қиладиган бўлсак, Ўрта Осиёда яратилган деган қараш ҳақиқатга яқин. Ҳатто Ибн Синодек табобат илмининг султони гижжак яратиб кўпгина хасталикларни, айниқса, юрак касалликларини даволашда ундан фойдаланган деган нақл ҳам йўқ эмас.

— Кўпгина санъат турлари қатори мусиқа санъати ҳам гарчи умумга хитоб қилса-да, бироқ яратилиши жиҳатидан муайян шахсларнинг индивидуал қобилияти, маҳоратига боғлиқ бўлади. Шу маънода, санъаткорда туғма истеъдоддан ташқари яна қандай ижтимоий-маданий факторлар муҳим рол ўйнайди, деб ўйлайсиз?

— Ўринли савол бердингиз. Санъаткорда, энг аввало, Аллоҳ Таоло томонидан ато этилган қобилият бўлиши керак. Бироқ уни рўёбга чиқариш ҳамда ри-

Олдидан

вожлантириш ҳар бир санъаткорнинг ўзига боғлиқ. Шундай инсонлар борки, улар ато этилган қобилиятдан оқилона фойдалана олмай уволига қолишади. Биров техникага, биров тиббиётга қизиқади, яна кимнингдир олимпикка ёки бўлмаса санъатга қобилияти бўлади. Ҳар ким ўзидаги мавжуд қобилиятни рўёбга чиқариб, ундан унумли фойдаланиши керак. Ана шундагина у халқига хизмат қилган бўлади. Ўзидан яхши ном, яхши меърос қолдиришнинг шарты бу.

— **Ҳеч бир соҳа ёхуд йўналиш йўқки идеал бўлса... Миллий мусиқа санъатимизнинг бугунги ютуқ ва камчиликларини нималарда кўрасиз?**

Ҳар бир санъаткор ўзича ижод қилади... Бир нарсага аниқлик киритайлик. Дунёда еттита мўъжиза, инсонда еттита бўгин, ҳафтада 7 та кун, камалакда 7 та ранг бўлганидек, санъатда ҳам 7 та парда бор. Ана шу парданинг соҳиби бўлиш учун санъаткор ўйлаши керак: бировнинг костюмини кийиб олиб мақтанишим керакми ёки ўзим ҳам костюм тикиб намоёйиш қилишим керакми?

Ҳозирги кўпгина санъаткорларимиз бировнинг

костюмини кийиб олиб “иш” кўришади. Озарбайжон, Россия ёки бўлмаса четдан кириб келган афгон, покстон, араб мусиқасига “сўз улаб” шуҳрат қозонишмоқчи бўлишади. Айтмоқчиманки, санъаткор ўзи ижод қилиши керак. Бу юртдан забардаст ижодкорлар чиққан. Дунё аҳлини ром этган “Чўли ироқ”, “Сароғбон”, “Шашмақом”, “Муножот” каби мумтоз асарлар худди шу юртда яратилган. Бах, Бетховен симфонияларига тенг келадиган, керак бўлса, улардан ҳам устун турадиган миллий симфонияларимиз бор. Мана буларни ўрганмасдан туриб, чет эл мусиқасига интилиш бу енгил елпи ҳаёт кечирини, мўмай пул топишдан бошқа нарса эмас... Ана шунинг учун ҳам бизнинг кўпгина санъаткорларимиз шуҳратининг умри қисқа бўлаяпти. Тагин қайтариб айтаман, санъаткор ижодкор бўлиши керак.

— **Анъанавий ва замонавий ижро услублари ўртасида қандай тафовут бор деб ўйлайсиз. Сизнингча уларнинг бирини иккинчисидан устун қўйиб бўладими?**

— Йўқ. Анъанавий мусиқа бу ўзимизнинг ҳақиқий миллий мусиқамиз. Уни миллий аранжировка йўли билан замонга мослаштириб ижро этишса, нур устига аъло.

— **Ҳамма нарсада меъёр бирламчи асос ҳисобланади. Мумтоз кўшиқчилик билан замонавий кўшиқчиликка баҳо бера оладиган мутахассис сифатида бугунги ёш хонандаларимиздаги ижрочилик санъати билан боғлиқ қандай жиҳатларни қадрлайсиз ёки аксинча... Хуллас, замонавий кўшиқчилигимиздаги мавжуд муаммолар нималардан иборат?**

— Ўзингизга маълумки, ҳеч қайси мамлакатда, ҳатто Россиядек улкан давлатда ҳам консерватория йўқ. Ўзбекистондаги консерватория Ўрта Осиёда ягона ҳисобланади. Гўзал қилиб қурилган ушбу илм масканида ҳамма шарт-шароитлар муҳайё. У ерда анъанавий ижрочилик йўналиши мавжуд. Мақомдан дарс бераётган домдаларимиз, укаларимиз, шогирдларимиз бор.

Мустақилликдан кейинги даврда мумтоз кўшиқчиликни ниҳоятда мукамал эгаллаб, маромига етказиб қуйлаётган ёшларнинг кўплиги қувонарли ҳолдир. Улар ўз овозига, ижро услубига эга. Мумтоз ижрочилик ўрганилиб, ҳақиқий эстрада жанрига ўтилса, санъат учун замин яратилган бўлади.

— **Мухлису журналхонларга тилақларингиз.**

— Тилагим шу: Ўтган «Ёшлар йили»да кўпгина ёшларимизнинг жамиятда ўз ўрнини топишида кенг имкониятлар яратиб берилган эди. Ушбу “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили”да қишлоқларимиз шаҳар даражасига етсин. Юртимиз аввалгидан ҳам гўзал бўлсин. Мўл-кўлчилик бўлиб, халқимиз шоду хуррамликда яшасин.

Таомилга кўра биз ҳам ўз ўрнида таҳририят, қолаверса, журналхону мухлислар номидан Ўзбекистон халқ артисти Абдуҳошим Исмоилов ва ижодий гуруҳга олис сафар олдидан ўзбек мусиқа санъатининг доврўғини, нафосату назокатиини «Етти иқлим» аро тараннум этишида куч-қувват, омад ва оқ йўл тиладик.

Суҳбатдош: Шермурод СУБҲОН

ХОЖА АБУЛМАКОРИМ КУМ БУЛАТ АЖ?

Бобур Мирзо гоятда машаққатли, бироқ шу билан бирга ўта шарафли фаолияти давомида кўпдан-кўп одамлар билан учрашган, музокара-лар олиб борган, зарур ҳолатларда эса салтанат учун қилич яланғочлаб тўқнашган. Яхшилар билан шоҳ бўладими, гадо бўладими, ога-инидай хуш муомалада бўлган, иззатини ўрнига қўйган. Буюк ватандошимизнинг машҳур “Бобурнома” автобиографик асарини ўқиган ҳар бир киши бунга яна бир бор амин бўлади. Чунончи, Бобур Мирзо билан яхши ва ёмон кунларда ҳамкор, ҳамфикр, маслаҳатгўй бўлган ана шундай шахслардан бири Хожа Абулмакорим ҳисобланади.

“Бобурнома”да Хожа Абулмакорим номи тўққиз марта Мирзога дардкаш, дилдош сифатида тилга олинади.

Бироқ деярли барча нашр (русчасида ҳам) изоҳларида бу мўътабар шахснинг номи қайд этилади-ю, ким эканлиги айтилмайди. Шу боис ҳам кўпгина ўқувчилар унинг шахсияти, қисмати ҳақида етарлича маълумотга эга эмас. Хожа Абулмакорим сулоласи 400 йил давомида Самарқанд шоҳларининг Шайхулисломи мансабида фаолият юритган. Биз тилга олаётган зот ҳам худди шу муборак сулоланинг давомчиси ҳисобланади.

Тақдирни қарангки, унинг бу мансабдалик даври энг алғов-далғовли, қонли кунларга тўғри келган. Аввал Самарқанд шоҳи Султон Аҳмад Мирзо (Бобур Мирзонинг амакиси), кейин унинг ўрнига ўтирган Султон Маҳмуд Мирзо бевақт вафот этиб, тахт унинг ўғиллари Бойсунқур ва Султон Али Мирзо ўрталарида ўзаро талаш бўлади. Бу можарога отаси вафотидан кейин Андижон ҳокимлиги омонат ҳолга келгани сабабли

ўз мавқеини мустаҳкамлаш ниятида амакивачча шаҳзода Бобур Мирзо ҳам қўшилади. Унинг нияти Самарқандни ишғол этиб, аввало, Соҳибқирон бобокалони давридагидек туркий қавмларни бирлаштириш, юртнинг бир ривожига ўн ривож қўшиш, бошбошдоқликларга барҳам бериш эди.

“Бобурнома”да 1495-1496 йиллар воқеаси сифатида шуларни ўқиймиз: “Бир-икки кундин сўнг Хожа Абулмакорим ва Аҳмад Ҳожибек ва яна баъзи бек ва бекот ва сипоҳлар ва жамиъ шаҳр эли ҳужуми ом қилиб, Хожанинг уйидин мирзони келгуриб, Султон Али мирзони ва тархонийларни аркта қабадилар”.

Ана шундай беқарорликлар ҳукм сурган бир пайтда Бобур Мирзо қўшини билан Самарқандни эгаллайди. Худди шу даврда Хожа Абулмакорим унинг салтанатида шайхулисломлиқ вазифасида фаолият юритади. Бироқ, вақт ўтиб, “атроф жавонибдаги кўз тиккан яқинлари”дан бирор мадад келмагач, танқисликда қолиб, Бобур шаҳарни ташлаб чиқишга мажбур бўлади. Абулмакорим ҳам унга эргашади. Бу орада, Алишер Навоийдек буюк одам “бир қарн бўлубдирким, истиқлол била аморат ва истиқрор била подшоҳга наёбат қиладурким (бунда Султон Аҳмад Мирзо кўзда тутилган бўлса керак), ҳеч киши андин бир номулойим, мужиби эътироз бўла олғай, нақл қилмайдур”, деб катта эҳтиром билан таърифлаган “Аҳмад Ҳожибекни Дарвеш Муҳаммад тархоннинг қонининг туҳмати била беиззатона ўлтурдилар” (Бобур Мирзо сўзлари). Ана шундай таҳликали кунларда Хожа Абулмакорим Тошкент хони Султон Маҳмудхон паноҳида юрган кўринади. Бироқ у қаерда

бўлмасин, ўзи умид боғлаган Бобур Мирзони унутмаган, албатта. 1498-1499 йиллар давомида Бобур Мирзо Ўратепа атрофларида дарбадар юрганида “Бобурнома”да ўқиймиз: “Бир кун ушбу ерда эканда хожа Абулмакоримким, бизнингдек жалойи ватан бўлуб саргардон эди, мени кўра келди. Борур-турар еримиздин ва қилур-қилмас ишимиздин истиълум ва истифсор қилиб, мутаассир бўлуб, бизнинг ҳолимизга риққат қилиб, фотиҳа ўқуб борди”. 1502-1503 йил воқеаларида ҳам Абулмакорим номи тилга олинади. Бобур Мирзо Тошкентдан, тоғаси Султон Маҳмудхон ҳузуридан чиқиб кетгач, Хожа Абулмакорим воқеалар саҳнасидан тушиб қолади. Хўш, бу орада Хожа қаерда эди? Бу саволга муаррих Абу Тоҳирхожанинг 1844-1848 йиллар орасида ёзилган, “Самария” асаридан жавоб топамиз. Асарнинг “Самарқанд шаҳрининг олий аркидан ташқарида бўлган табаррук мазорлар” бобида шундай ёзув бор: “Мавлоно Абулмакорим мазори Тиллакорий жомеининг кунботар томонида, 200 одим чамаси олисроқдадир. Абулмакорим Шайбонийхон (шоҳ) Будоғ Султон ўгли замонида фикҳ илмида замонанинг биринчи олимларидан эди. Шайбонийхон у кишидан бир қийин масала тўғрисида фатво сўраганда, у жавоб ёзмади. Шунинг учун Шайбонийхон тажрибасизликдан буюриб, у кишини арра билан шаҳид эттирди”. Бундан шундай маъно келиб чиқадики, Хожа Абулмакорим бирор дўст ё нодўст воситачилигида яна Самарқандга Шайбонийхон ҳузурига бориб шайхулисломлик вазифасида ишлаган экан-да?!

“Самария” асарини 1925 йилда нашрга тайёрлаган (бу амалга ошмай қолиб кетган) адиб Садриддин Айний муаллиф Абу Тоҳирхожанинг юқоридаги сўзларига эътирозан шундай изоҳ битган: “Бу ҳикоятнинг пайдо бўлиши хусусида Абу Тоҳирхожа ривоятида бир оз хатолик бўлса керак. Зеро, Шайбонийхоннинг Самарқанд урушлари ва шайхулислом Абулмакорим билан ораларида бўлган можаролар манбаъида “фатво” масаласида ҳеч гап йўқ. Бу воқеаларни тасвирлаб ёзган “Шайбонийнома” муаллифи Муҳаммад Солиҳ Абулмакоримнинг ўлдирлиши учун фатво воқеасини яшаш каби баҳоналарга эҳтиёж тушмай турғон таъбирот ва сўзлар унинг (Абулмакоримнинг – Ф.К.) ҳақида қулайдир. “Шайбонийнома” ривоятчи, Шайбонийхон Самарқандни биринчи марта олиб, Султон Али ва унинг яқин кишиларини ўлдирганда, Абулмакорим авф этилган. Лекин, Абулмакорим яна “хиёнат” қилиб, Бобур Мирзони Самарқандга чақирган. Ўз ҳимояти ва таш-

виқоти билан Самарқанд шаҳрини Шайбонийга қарши олти ой қамалда сақлаган. Мана шундай сиёсий жиноят қилган бир одамни ўлдириб учун Шайбонийдек жаҳонгирлик савдосига тушган бир чингиз авлоди баҳоналар ахтариб юрмаса керак”. Лекин бизнингча, Шайбонийхон Бобурни ўртага солишдан кўра бошқа бир баҳонаи сабаб излаган кўринади. Чунки, ўзининг йил сайин эмас, ой, кун сайин қартайиб бораётганини билар, шунингдек, авлодаждоди подшоҳлар бўлиб келган, галаба ва мағлубиятлардан сабоқ чиқараётган навқирон шаҳзоданинг бир кун келиб юксалиши ҳамда ўзига ҳамла қилиши мумкинлигини мулоҳаза қилиб кўрган бўлса керак. Бу орада Хожа Абулмакоримнинг шайхулисломлик мансабига талабгор бўлиб юрган кўплаб гаразғўй манфурлар хон олдиға фатво масаласини рўқач қилган бўлишлари мумкин.

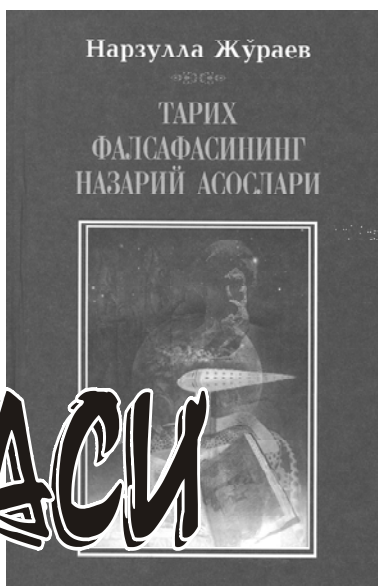
Хуллас, шаҳар ҳокими Аҳмад Хожибек сингари ҳақғўй, адолатпеша шайхулислом Абулмакорим ҳам (1503 йилда бўлса керак), “беиззатона” шаҳид этилади. Бу мудҳиш ҳодисадан Бобур Мирзо ҳам тез орада хабардор бўлгани шубҳасиз. Хўш, ундай бўлса, нега ўз асарида бу ҳақда сўз юритмайди? Нўён Кўкалдош каби изтиробчи, қайғусини изҳор қилмайди? Сабаби, бу хунрезлик юз берганида Бобур Мирзо “Ўз қатиг ҳолимға ўлмастун бурун мотам тутай” (Навий сатри) дейдиган ҳамда “Борурға не маъмане, кўнурға не маскан”) бир ҳолда эди.

“Бобурнома”га ишланган расмлар орасида ёш Бобур Мирзонинг биринчи марта Самарқандни ишғол қилиб, ҳукм сураётганида қаттиқ бетоблангани тасвири ҳам бор. Бизнинг тахминимизча, беморнинг оёқ томонида чуқур қайғуда ўтирган икки мўйсафиднинг бири шайхулислом Абулмакорим бўлса керак. Чунки бу вақтда Бобур Мирзонинг туғишганлари, энг яқин кишилари ҳали Андижонда эди. Ота юртда таҳликали ҳолат юзаға келгани туфайли онаси, отахони Хожа Мавлонойи қози ҳазратлари Мирзонинг зудлик билан қайтишини илтижо қилиб мактублар йўлламоқда эдилар.

Қисқаси, “Бобурнома”да кўп бора ҳурмат билан номи тилга олинган, ёш шаҳзодаға оғир кунларда ҳаммаслак, шунингдек, тасалли берувчи отахон мақомида бўлган Хожа Абулмакоримнинг ҳаёт йўли ҳамда тўрт юз йил давомида пок номларига зарра доғ туширмай келган шайхулисломлар сулоласининг фаолияти ана шундай аянчли якун топди.

Ғиёс КОМИЛОВ

ЯНГИЧА ТАЛҚИН ЖОЗИБАСИ

Сиёсий фанлар доктори, профессор Нарзулла Жўраевнинг номи китобхонларга яхши таниш. Унинг “Юксалиш”, “Агар огоҳ сен”, “Тарих фалсафаси”, “Тафаккурдаги эвришиш” каби китоблари ўз ўқувчиларига ҳақли равишда эга.

Яқинда “Маънавият” нашриёти Н.Жўраевнинг “Тарих фалсафасининг назарий асослари” деб номланган монографиясини нашрдан чикарди. Китобга сўзбоши ёзган олимлар айтганидек, бу китоб “Инсоният, миллат тарихидек маҳобатли муаммо ва долғали XX аср пўртаналарининг фалсафий, сиёсий таҳлилига бағишланган”.

Бизнингча, бу китоб Ўзбекистон тарихида янги йўналиш очувчи фундаментал тадқиқотдир. Зотан, ҳозиргача тарихни фалсафий тушуниш муаммоси айни шу китобдагичалик ўрганилмаган ва тизимли равишда тадқиқ этилмаган. Муаллиф ёзганидек, янгилаштирилган даври ва бутун ҳаёт биздан тарихга муносабатни жиддий равишда ўзгартиришни талаб этмоқда. Бу бевосита тарихимизни қайтадан ўрганишимизни, унинг бутун ютуқлари-ю фожиялари билан яхлитлигича тадқиқ этишни талаб қилмоқда. Бунинг учун биз энг аввало, тарихга шунчаки баёнчилик муносабатидан халос бўлиб, уни ўзлимизга, шахсимизга дахлдор бўлган маъво, бутун инсоний қадриятимизни ўзида мужассам этган муқаддас хотирот даражасидаги тафаккур мезонига айлантirmoғимиз

лозим. Тарихий хотирани тиклаш, уни қадрият даражасига кўтариш йўллари изламоғимиз керак. Дарҳақиқат, муаллиф ҳақли равишда таъкидлаганидек: “Тарихий тафаккур, тарих фалсафаси бизнинг кўп минг йиллик ўтмишимизни яхлитлигича идрок этишимизга, унинг бутун моҳиятини англаб етишимизга ва ҳолисона баҳолашимизга ёрдам беради”.

Н.Жўраевнинг тарих фани предметиға доир янги фикрларни ўртага ташлагани тарихшуносликда янгича йўналиш очилишиға туртки беради. Маълумки, тарих фанининг предметиға белгилаш тарихий билим назариясидаги энг муҳим муаммолардан бири ҳисобланади. Унинг ечимини тўғри, илмий асосланган, назарий жиҳатдан пишиқ-пухта, ҳаётий ва амалий жиҳатдан асосли бўлган ҳолатда яратиш бевосита фан тараққиётини белгилайди. Муаллиф барча мавжуд адабиётлар таҳлили асосида тарих тушунчаси тўғрисида 30 га яқин ёндошув ва тадқиқ этиш усуллариға аниқлаб, ҳар бирининг назарий ечимини топади ва аниқ-лўнда таъриф беради. Жумладан:

— Тарих оммавий ҳаёт қонуниятларининг конкрет шаклларини ўрганишни предмет ҳисоблайди;

— Тарих одамлар фаолияти, шунингдек, ушбу фаолият билан боғлиқ бўлган конкрет оммавий тараққиёт қонуниятларини тадқиқ қилади;

— Тарих — бу тарихчи гоёларининг специфик олами;

— Тарих амалда атом, кимёвий воситалар сингари ўзини намёён этолмайди. Ушбу воситалар табиатда мавжуд. Улар инсон йўқ қилгунига қадар мавжуд бўлади. Тарих эса табиатда яшамайди. Балки инсон тасаввурда, хотирасида яшайди.

— Тарих буюм ёки бойлик ҳам эмас. Шунингдек, ҳаёт учун, яшаш учун курашмайди. У ўзини ҳимоя қилолмайди, амалий фаолият кўрсата олмайди. Буларнинг ҳаммаси эса инсонда мужассам. Демак, ўз-ўзидан кўриниб турибдики, қарашлар турлича, ёндошувлар хилма-хил. Бироқ барчасининг моҳиятида инсон, унинг ўтмиши, бугуни ва истиқболли ётади. Тарихнинг муаллифи, яратувчиси, иштирокчиси инсон ва фақат инсон деган гоё илгари сурилади. Бинобарин, “тарих фанининг предмети инсоншунослик, инсон олами ва қарашлари, манфаатлар тўқнашувидаги феъл-атворининг тадқиқотиғидир”.

Муаллиф тарихий адабиётлардаги енгил-елпи, тез пишар хулоса ва фикрларға қарама-қарши ўлароқ далил тарзда тарих фани предметиға нималигига оид ўз фикрини шундай ифодалайди: “Демак, тарих фани кишилик жамиятининг ўтмишини ўрганар экан, у том маънода инсоншунослиқдир. Ана шу хулосадан келиб чиқиб айтиш мумкинки, тарих фанининг предмети инсондир. Муаллифнинг тарих фалсафаси, тушунчаси, моҳияти хусусидаги фикрлари ҳам алоҳида эътиборға лойиқдир. Унинг фикрича, “ўтмишни баҳолашнинг энг тўғри ва ҳолисона йўли унга ҳаёт ҳақиқати, инсон ва жамият ўртасидаги боғлиқлик, уйғунлик, кишилик ҳаётининг узлуксиз тараққиётни замирида ётган муносабатлар, қарама-қаршилиқлар ва манфаатлар орқали баҳо беришдир. Зотан ҳаёт ҳақиқати, унинг қонуниятлари барча илмий гоёлару назариялардан кўра устуворроқ, кенг-роқ ва чуқурроқдир”.

Муаллиф тарихий жараённи ўрганишнинг ҳозиргача бизда қўлланилмаган, аниқроғи, тоталитар илмий тамойиллардан холи бўлган, яъни тарихни яхлитлигича — бутун ютуқлари-ю нуқсонлари билан яхлит ҳолда ўрганиш концепциясини илгари суради. Бу эса жаҳон тажрибаларида кенг қўлланилаётган усул — тарихни сиёсатшунослик, соци-

ология, фалсафа, мантиқ ва психология фанларнинг синтези сифатида тадқиқ этиш билан боғлиқ. Н.Жўраев ана шундай хулосалари орқали тарихчи ва файласуфлар диққатига ўз концепциясини ҳавола этади. У жамиятни маънавий ислоҳ этишда тарихни англаш орқали ўтмишдан сабоқ чиқариш ва ажлодлар тажрибасига таяниш лозим, дейди ва қуйидаги хулосаларга келади:

1. Тарихни англаш орқали ҳаётни англаш, инсоннинг инсонлигини англаш туйғуси шаклланади.

2. Тарихий тафаккур ва тарих фалсафаси орқали бугунги ҳаёт мазмуни чуқурроқ тушунилади ва келажак фалсафаси дунёга келади. Бу ҳар бир инсоннинг ўзига хос тафаккур тарзини шакллантириш орқали шахс сифатидаги феноменини вужудга келтиришга, феъл-атворининг шаклланишига хизмат қилади.

3. Тарихни ўрганиш орқали мустамлакачилик таъсирида ва коммунистик зўравонлик мафқураси натижасида ўзлигини йўқотган, ўз қадру қимматини буткул унутган фуқарони уйғонишга, ўзлигини англашга, ўз ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қила оладиган баркамол шахс сифатида шаклланишига даъват этади.

4. Ажлодлари буюк бўлган, жаҳон цивилизацияси ва инсоният тараққиётига жуда катта ҳисса қўшган маданиятга дахлдор фуқаронинг қалбида ўтмишнинг ўрганиши орқали миллий гурурининг уйғониши мамлакат мустақил тараққиёт йўлини танлаган бир пайтда катта маънавий қудрат ва улкан ирода кучи бўлиб хизмат қилади.

5. Ҳар бир фуқарони маънавий-руҳий ва ахлоқий жиҳатдан янгилаш орқали жамиятни модернизациялаш, турмуш тарзини янгилаш каби ғоятда чуқур, кенг миқёсли ислоҳот амалга оширилади. Бу бугунги ислоҳотлар даврида амалга оширилаётган кўп қиррали ўзгартиришларнинг асосий омили сифатида қадриятга айланади. Зотан, сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий ислоҳотлар бевосита инсон онги, тафаккури ва қалби орқали ўтказилган тақдирдагина унинг қадри ошади, самараси кўпади.

Н.Жўраевнинг яна бир фикри ҳам диққатга сазовор: “Тарихга муносабатда, уни ўрганаётган бутун тарихий жараён менинг ҳаётим, бутун кишилик ўтмиши менинг ўтмишим, деган фикр билан яшаш ло-

зим. Тарихий тақдир, бутун кишилик ўтмиши менинг тақдиримга, менинг ҳаётимга, менинг ўтмишимга, кечинмаларим ва орзу-умидларимга айланиши керак. Ўша боқий жараённинг, буюк ва сарҳадсиз шажаранинг давомчиси сифатида бутун тарих менинг қонимда, жонимда ва руҳимда ва ҳужайраларимда яшаётганини англашим, ҳис қилишим лозим. Ана шунда мен икки минг ё уч минг йил олдин яшаган одамлар ҳаётини ўрганаёпман, бу менга бегона давр, тарих холос, деган хулосага келинмайди”.

Н.Жўраев биринчи марта тарихни фалсафий тушуниш мактабларини алоҳида тадқиқот объектига айлантиради. Шарқ тарих фалсафаси ва Фарбона қарашларни анча чуқур тадқиқ этади. Ҳар икки мактаб асосларини жуда чуқур илмий ҳолислик ва назарий хулосалар билан очиб беради. Натижада, италиялик машҳур олимнинг “Нур — Шарқандир” деган иборасининг бутун моҳиятини беозор, айна пайтда куйинчаклик билан исботлаб беради.

Н.Жўраевнинг узоқ изланишлар ва чуқур таҳлил асосида билдирган фикрлари ҳеч бир тарихчини бефарқ қолдирмайди, албатта. “Янгиланишлар даври ва бутун ҳаёт биздан тарихга муносабатни жиддий равишда ўзгартиришни тақозо этмоқда. Бу бевосита тарихимизни қайтадан ўрганишимизни, унинг бутун ютуқлари-ю фожиалари билан яхлитлигича тадқиқ этишни талаб қилмоқда” дейди. Муаллифнинг фикрича, тарихий тафаккур, тарих фалсафаси бизнинг кўп минг йиллик ўтмишимизни яхлитлигича идрок этишимизга, унинг бутун моҳиятини англаб етишимизга ва холисона баҳолашимизга ёрдам беради. Шу жиҳатдан биз ўтмишга ёндошувнинг тафаккур ва фалсафа орқали баҳолаш йўлидан ўтмоғимиз лозим.

Барчага маълумки, ўзбек халқи тарихи, унинг кечмиши бевосита тарих фалсафаси ва тарихий тафаккур орқали бутун одамларни уйғотмоқда, улар диққатини ўзига тортмоқда. Замондошларимиз онги, қалби орқали бутун ўтмиш ўз ютуқлари ва нуқсонлари билан яхлит ҳолда жонланмоқда. Шу асосда халқимизнинг маънавий қудратига, руҳий таянчига айланмоқда, олис истиқболни белгилашда ўта муҳим омил сифатида хизмат қилмоқда.

Биз Ватанимиз тарихи ва халқи-

миз ўтмишини ўрганиш орқали бугунги кун учун масъуллиқ туйғусини шакллантираемиз. Тараққиётнинг янги даври остонасида турганимизни ва халқимизнинг буюк келажига асос солишга масъул эканлигимизни, дахлдорлигимизни тушуна бошлаймиз. Яна бир ҳақиқат бор: ўтмиш уни англагангагина хизмат қилишини, келажак эса унинг ҳақиқий бунёдқоригагина тегишли эканлигини англамоғимиз керак. Худди шу ҳақиқатни англаш учун тарихий тафаккур, тарихий хотира зарур, деб ўйлаймиз. Тарихнинг ҳақиқий фалсафаси, унинг ақл-заковатимиз ва онгу шууримизга таъсири худди ана шу ғоя билан белгиланади.

Муаллиф тарих фани ва тарихшунослигимиздаги айрим ҳолатларни холис тадқиқ этади. Унинг фикрича, бизда ҳамон шошма-шошарлик, масалага юзаки ёндошиш, ҳар томонлама пухта ўрганмасдан хулосалар чиқариш иллатлари мавжуд ва бу иллатлар бизни тарк этгани йўқ. Илмда мувозанат бўлмоғи керак. Мувозанат холислик белгисидир.

Муаллиф Н.Жўраев илгари сурган ёндошуварга қўшилган ҳолда биз шуни ҳам яхши тушунамизки, бир елкамизда тарихга холислик, илмий ҳақиқат билан қараш юки, иккинчи елкамизда эса Ватан ва Миллат олдидаги жавобгарлик, ўтмишимизни асраш, ажлодлар руҳини эъзозлаш ва келгуси авлод олдидаги қарздорлик юки борлигини бутун вужудимиз билан англамоғимиз керак.

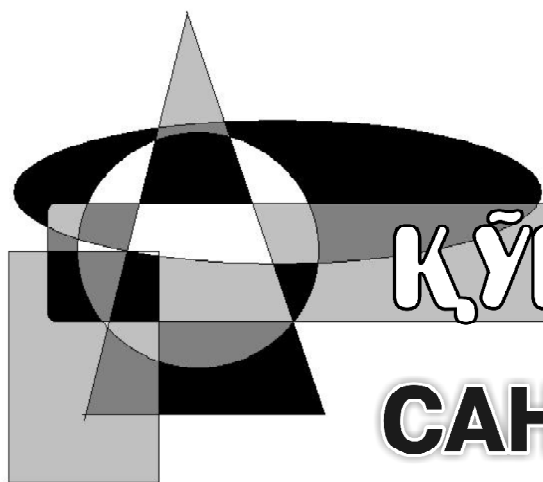
Н.Жўраевнинг тадқиқоти нафақат тарихчилар, балки ҳуқуқшунослар, социологлар, файласуфлар ҳамда сиёсатшунослар учун ҳам етарли йўналиш беради. Шарқ ва Фарб тарих фалсафаси, тарих фалсафасининг қонуниятлари ва асосий тамойиллари, тарихий жараёнда давлатнинг ўрни ва роли хусусидаги фикр-мулоҳазалар ва олдинга сурилган илмий-назарий ғоялар барча ижтимоий фанлар соҳиблари учун ўйлашга, фикрлашга катта туртки беради.

Ҳамдам СОДИҚОВ,

Тарих фанлари доктори,
профессор

Ҳафиза ТҶИЧИЕВА,

Тошкент Темир йўл муҳандислари институти ассистенти

ҚЎҒИРЧОҚ БОЗЛИК

САНЪАТИ БАЙРАМИ

Ўзбек халқи қадим-қадимдан болажон халқдир. Ўзи емай боласига едириши, ўзи киймай боласини кийинтириши одатий ҳол. Иккинчи жаҳон урушининг қаҳатчилиги йилларида ҳам ўзбек хонадонлари юзлаб ота-онасиз, оч-яланғоч қолган етимларни иссиқ бағрига олган. Боланинг бегонаси бўлмади. Бизда “ҳамма яхши нарсалар болаларга” деган ибратли ақида бор.

Ўша энг яхши нарсалардан бири болаларнинг севимли ўйинчоғи, жажжи қизалоқларнинг қўғирчоғи эканлигини яхши биламиз. Бола тарбиясида: меҳрли, одобли, сахий ҳамда катталарни ҳурмат қиладиган бўлиб ўсишларида улар ўйнайдиган ўйинчоқлар катта аҳамият касб этади. Энг муҳими шундаки, қўғирчоқлар фақат кичкинтойларнинг эмас, балки катталарнинг ҳам эътиборини тортади. Фикрлашга, ўйлашга, изланишга чорлайди.

Шу маънода 2008 йилнинг 27 сентябр куни пойтахтимиздаги Фафур Фулом номли маданият ва истироҳат боғи қўғирчоқлар оламининг ўзаро учрашадиган катта тўйхонасига айланиб кетди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёшлар йили” Давлат дастури тўғрисидаги қарори ижросини таъминлаш

ҳамда Тошкент шаҳрининг 2200 йиллигига бағишлаб, Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик маркази ташаббуси билан Тошкент шаҳридаги Фафур Фулом номли маданият ва истироҳат боғида “Қўғирчоқбозлик санъати байрами” ўтказилди.

Қўғирчоқбозлик санъати байрамида Абдуманноп Тешабоев раҳбарлигидаги “Наво” ва Фафур Фулом номидаги маданият ва истироҳат боғи қошида фаолият олиб бораётган Бахтиёр Раҳимов бошчилигидаги миллий карнай-сурнайчилар гуруҳи ўзбек миллий куйларидан чалиб, болаларни боққа чорладилар. Боғ эса ҳар кунгидан ҳам гавжум ва файзли, озода, салқин, турли хил ўйингоҳлар билан болаларни ўзига тортади.

Тошкентдаги “Пиноккио” номли ўйинчоқлар дўкони байрам куни боғда савдо ярмаркасини ташкил этди. “Пиноккио” ўйинчоқлар дунёси эса болаларнинг энг севимли жойлари ҳисобланади. Эртақлардаги асалхўр Айиқполвон, ёқимтой қиз Золушка, ўзбошимча Тўти, ёнғоқлар йиғувчи Олмаҳон, айёр Тулки, келинчак либосидаги Лолаҳон, қайсар қиз Алиса,

Бўғирсоқ каби ўйинчоқлар болаларнинг жону дили. Бир томонда эса бахмаллар билан безатилган от аравада эртақ қаҳрамонларининг жонли қиёфалари билан болалар боғ саҳнида сайр этиб юрдилар.

Карнай-сурнай наволарига Марфуша, Качал полвон, Чодир Жамол каби қаҳрамонлар қиёфасига кирган қўғирчоқбозлар ҳазил ўйинларга тушиб болаларга қувонч улашдилар.

“Қўғирчоқбозлик санъати байрами”ни таниқли театршунос олим, санъатшунослик фанлари доктори, профессор Муҳсин Қодиров қисқа сўз билан очиб вилоятлардан ташриф буюрган қўғирчоқ театрлари жамоалари ишига омадлар тилади.

— Ўзбек қўғирчоқ театри санъати жуда узоқ тарихга эга. Қўплаб алломалар бу санъат турининг ривожига муносиб ҳисса қўшиб, унинг тамал тошини қўйганлар, — деди у ўз сўзида. — Қўғирчоқ театри саҳнасида фақат эртақларни эмас, балки юксак мазмунли турли бадиий асарларни ҳам намойиш этиш мумкин. Қўғирчоқ театри бир пайтлар биттагина эди. Ҳозир эса Республикамизда 10 та давлат қўғирчоқ театри ишлаб турибди. Шулар қаторида юзга яқин ҳаваскорлик қўғирчоқ театрлари

Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда фаолият олиб бормоқда.

Мазкур кўғирчоқбозлик байрамидини ўтказишдан кўзланган асосий мақсад, аҳолининг бўш вақтларини мазмунли ўтказишларини ташкил этиш, миллий қадриятларимиз бўлган анъаналаримизни тиклаш, ёшларнинг қадимий кўғирчоқбозлик санъатига бўлган қизиқишларини кучайтириш, халқаро ва республика миқёсида ўтказилган фестиваллар ҳамда кўрик-танловларда голиб бўлган бадиий ҳаваскорлик халқ кўғирчоқ театрлари ижодини кенг тарғиб этишдан иборатдир.

Боғда ташкил этилган кўқонлик кўғирчоқ устаси Шоҳсанам Худойбердиева ва хоразмлик кўғирчоқбоз Мансур Курязовларнинг ижодий ишлари асосидаги кўғирчоқлар кўргазмаси ҳам болаларга, ҳам катталарга бирдек манзур бўлди. Республика болалар ижодиёти маркази қошидаги тасвирий санъат студияси қатнашчилари бўлган ёш расомлар кўғирчоқ спектаклларидаги эртақ қаҳрамонларининг қиёфаларини, шунингдек, табиатнинг ранг-баранг манзаралари, ям-яшил ўтлоқлар, кўм-кўк сувлар оқиб турган сойлар, турфа гуллар очилган воҳалар каби эртақ китобларидан олган таассуротлари асосида чиройли манзарали суратлар чиздилар. Уларга ва ногирон спортчи ўсмир болаларга “Ўзбекнефтегаз” холдинг компанияси ва Халқаро “ЭКОСАН” жамғармаси томонидан тайёрланган байрам совғаларини Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Халқ ижодиёти ва ҳаваскорлик санъатини ривожлантириш бошқармаси бошлиғи ўринбосари Бармат Дурдиев топширди.

“Кўғирчоқбозлик санъати байрами”да “Ўзбектеатр” ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси бошқарма бошлиғи, театршу-

нос Эсонбой Ўринов, Ўзбекистон Санъат институти кўғирчоқ театри актёрлиги факультетининг кафедра мудири, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Шомурод Юсупов, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийи, доцент Марям Ашурова ва Республика Давлат кўғирчоқ театри бош режиссёри Фатхулла Хўжаевлар иштирок этиб, ўз фикр-мулоҳазалари билан ўртоқлашдилар.

Республика Давлат кўғирчоқ театри “Фозча” номли спектакль билан байрам намойишини бошладилар. Маълумки, бу кўғирчоқ театри узоқ йиллардан бери болаларнинг катта дўстига айланган бўлиб, ўзига хос услуб ва ижод йўлига эга. Болалар кўнглини очадиган спектакллар билан доврўқ ва эътибор топиб келадиган жамоалардан бири. “Фозча” спектакли бошланиши билан болалар эртақлар оламига шўнғиб кетгандек, унинг қаҳрамонлари билан бирга юргандек эдилар. Айёр тулки кўринганда Фозга ёрдам беришга ошиқишар, Тулки қувилганда хурсанд бўлишар эди. Бундай спектакллар болалар кўнглида яхшилик қилишга, дўстларга садоқатли бўлишга, қизганчиқ, хасис бўлмай, сахий, мард ва одобли бўлиб ўсиш туйғуларини уйғотади. Спектаклнинг тарбиявий аҳамияти ҳам шунда.

“Кўғирчоқбозлик санъати байрами”да Халқаро ва республика миқёсида ўтказилган фестиваллар ва кўрик-танловлар голиблари бўлган Республика Давлат кўғирчоқ театри, Андижон вилояти Асака туманидан Муҳаммаджон Шоназаров раҳбарлигидаги “Қалдирғоч”, Наманган вилояти Норин туман маданият уйи қошидаги Фафуржон Мирзаев раҳбарлигидаги “Хўрозча”, Бухоро вилояти Гиждувон туман маданият уйи қошидаги Насрулло Ҳамроев раҳбарлигидаги “Чодирхаёл”, Самарқанд вилояти Оқдарё ту-

ман маданият уйи қошидаги “Камалак”, Хоразм вилояти Хонқа туман маданият уйи қошидаги Мансур Курязов раҳбарлигидаги “Жайхун кўғирчоқлари”, Тошкент шаҳридан Сирғали туман маданият уйи қошидаги “Карвон”, Фафур Фулом номидаги маданият ва истироҳат боғи қошида фаолият кўрсатётган Рустам Содиқов раҳбарлигидаги “Шум бола” кўғирчоқ театри ўзларининг ўзбек ва жаҳон халқ эртақлари асосида болалар учун саҳналаштирилган асарларини намойиш этдилар.

Байрам сўнггида “Кўғирчоқ театри ва давр” мавзуида театршунос олимлар, мутахассислар, ҳаваскор кўғирчоқ театрлари бадиий раҳбарлари ва талаба-ёшлар иштирокида давра суҳбати бўлди.

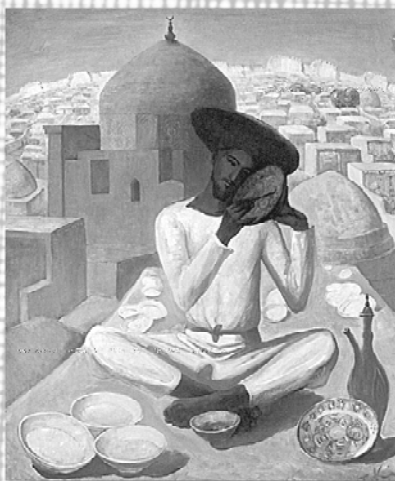
Байрам якунида ўзларининг юқори бадиий савиядаги саҳна асарларини намойиш этганлари ва фаол иштирок этганликлари учун бадиий ҳаваскорлик кўғирчоқ театрлари жамоаларига тадбир таъсисчиларининг фахрий ёрлиқлари топширилди.

Республикада “Кўғирчоқбозлик санъати байрами” Халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик маркази ташаббуси билан биринчи марта ўтказилди. Болаларнинг қувончи, боғ бағрида ўйнаб-кулиб, яйраб дам олишлари, намойиш этилган кўғирчоқ спектакллари мириқиб томоша қилганлари шунини кўрсатдики, бундай хайрли, болаларнинг сеvimли байрамларини мунтазам равишда ҳар йили ўтказиб туриш лозим. Вилоятлардан байрамда қатнашган кўғирчоқ театрларининг раҳбарлари ҳам ўзаро бир-бирлари билан мулоқотда бўлиб, фикр алмашдилар, ижодий тажрибаларини ўртоқлашдилар. Эртанги кун фаолиятлари учун самарали режалар туздилар.

**Муҳаббат ТУРОБОВА,
Муҳаммаджон ҚОЗОҚБОВ**

ХИВАНИНГ ТАШРИФИ

— Юринг, деди бир кун шоир дўстим, мен сизни Хивага олиб борай.

— Яхши бўларди-ю, лекин ҳозир вақт масаласида кўлимиз бироз юпқароқ-да... Қани энди, Бухоро, Хоразм, Хива, Кўҳна Урганч томонларга борсак, боролсак, — дея чайналаман.

— Хивани кўриш учун Хивага бориш шарт эмас, — дейди шоир оҳистагина. — Унинг ўзи шу ерга келган.

Ажаб, ҳазрати Хиванинг ўзлари минг чақирим йўл босиб, Тошкентга келиб турса-ю, истиқболга чиқмаймизми-я!..

— Қаерга кўнибдилар? — дея сўрайман шоирнинг ҳазилига ҳазил билан.

— Ана, шундай йўлнинг у бетида. Марказий кўрғазмалар залида.

Шоир дўстимиз билан биргаликда дийдорга ошиқамиз. Қани энди, орадаги юз-юз эллик қадамгина йўл унақолса. Таниш-билишлар суҳбатига чап бериб, кўҳна Хевок кўним топган кошона остонасига қопиндик. Бино саҳнидаги сарлавҳа бизга:

Тўра Қурёзовнинг “Тарих саҳифалари” — 70 йиллик юбилей кўрғазмаси эканлигини изҳор қилади.

— Хоразмни, айниқса, Хивани ҳали ҳеч ким Тўра акадай куйлаб билган эмас, — дея пешвоз чиқади рассомнинг эски мухлисларидан бири, ҳарбий журналист Азимбек Усмон биз билан омонлашаркан.

Ҳа, Азимбек топиб айтди.

Тўра оқсоқол мўйқалам билан ёлғиз қолганда, зинҳор “объект расмини чизаман” дея иш бошламагани аниқ. У ҳар доим “воқеликни куйлайман”, дея ният қилгани шубҳасиз. Бунга биз кўрғазманинг шундоқ зинасидан чиқиш жойига илинган “Уста” номли картинасини кўргандаёқ амин бўлиб турган эдик.

Тасаввур қилинг, қадимий шарқона шаҳар. Обидалардан бирининг томи. Кулол бирталай, ҳали хом

асарлари ўртасида ўтирибди. Лаганга расм солмоқда. Кўзлари кенг хаёлот бағрига мунгранган. Эйтиборли жойи, қулол ўзи ясаётган янги асари — лаганни қулоғига тутиб олган. Вужудан эса гўзал табиат бағридан таралаётган ранглар ифорини жон қулоғи билан тинглаётгандай.

Уста бу — шубҳасиз, Тўра оқсоқолнинг ўзи. Демак, у чизмоқчи бўлган гўзал шаклни оҳанг тимсолида табиатнинг ўзидан кўчириб олмоқда. Демак, у табиатни тинглаб, табиатни куйламоқда. Демак, уста мўйқалами асарни табиатнинг куйлари рангида безамоқда. Табиатнинг нафис оҳанглари лаган ичига қандай жо этилганидан завқ олмоқ ишқида бўлган томошабин энди ўша асарни ўз кўзи билан кўриши керак. Бунинг учун эса, албатта, Хивага бор...моқ... шарт эмас, Ҳа, шундай!

Мустамлака замонларида у узоқ йиллар ўз юртида ўзини ортиқча одамдай ҳис қилиб яшади. Ишлаш учун шароит, имкон қидириб, бир жайлари рассом мақомида, қўшни республикаларда сарсонсаргардон кезиб юришга мажбур бўлди. Ўрта оилавий шароит орзуга айланиб, бир “тубик” сифатли бўёқ учун юраклари эзилиб кетган пайтларни эсласа... Бироқ Тўра ака қаерларда улоқмасин, руҳан чўкмади. Ноумид шайтон, деб билди. Шароити ҳар қанча оғир бўлмасин, она юрти Ўзбекистонни, ўзи туғилиб, вояга етган Хоразмни, айниқса, Хивани бутун салобати, тахти-таровати, меҳри-малоҳати билан, бор овозда куйлашдан чарчамади.

Мухлисларининг айтишича, Тўра ака устахонасида биргина Ҳазрати Хиванинг мингга яқин талқини сақланаркан. Кўрғазмага қўйилган “Кулранг Хива”, “Зарғалдоқ Хива”, “Оқ Хива”, “Тилла Хива”, “Ғамгин Хива” ва бошқа картиналар ана шулардан айрим намуналар, холос.

Рассом Хоразмни Хоразм қилиб турган нури сиймолар образини яратишга ҳам айрича муҳаббат ва фидойилик билан киришди. “Нажмиддин Кубро”, “Жалололдин Мангуберди”, “Оллоқулихон”, “Хоним Халфа”, “Комилжон Отаниёзов” картиналаридаги изтиробли реализм ҳар қандай томошабин қалбини бепоён армон денгизига айлантирадики, бу туйғулар силсиласи бугун рассомнинг миллионлаб мухлислари қалбида ҳам акс-садо бериб турибди.

Тўра Қурёзовнинг буюк бобоколонимиз, тенгсиз саркарда Султон Жалололдин Мангуберди образини яратиш йўлидаги изланишлари... Ўзи бир дoston. Шаҳзода сиймоси рассом хаёлини кўпдан банд этиб олган, Саркарда даври, ҳаёти, олиб борган жангу жадаллари билан боғлиқ манбаларни йиллаб, қунт билан ўрганди. Иш бошлашига эса, нимадир монелик қиларди. Ҳамма нарса бора. Бироқ, куч ёғилиб турган вужуд миллат жасоратини ўзида жо қилган чеҳра, Ватан манфаати ва истиқлоли

йўлида молу жони, бола-чақа, аҳли аёл, ҳатто онаизорни қурбон беришга қодир подшозода йигит сиймосини топа олмас эди.

Бир куни қадрдон укашонларидан бири Азимбек Усмоновнинг онаси вафот этгани ҳақида хабар келиб қолди. Тўра ака кўнгил сўраш учун борганида, остонада юрак бағри хун, алп келбати забун, руҳи равони вайрон ҳолатда «Султон Жалололдин» — Азимбек турарди. Топди, мана у, Ватан, миллат озодлиги учун олиб боражак жангу жадаллари йўлида монё бўладиган ҳар қандай туйғуни маҳв этиш мақсадида суюкли хотини, фарзанди, ҳатто волидасини жарларга қулатиб, душмандан интиқом олиш учун шайланиб турган Жалололдин Мангуберди. Топди, бу худди ўша. Рассом йиллар мобайнида излаган чеҳра, гўзал қад қомат, келбат...

Бу ёғини сўрасангиз, Султон Жалололдин сиймосига андоза кўчириш учун Тўра акадан таклиф олган Азимбекнинг ўша кунлардаги андишалари, ҳис-ҳаяжонлари ҳам яна бир дoston.

Юқоридаги мулоҳазалардан Тўра аканинг мўйқалами фақат мозийгагина равон экан деган хулоса чиқмайди. Тўра оқсоқол тарихий мавзуларда қанчалик равон ва тиниқ куйласа, замонавий мавзу ва жанрларда ҳам шунчалик маҳорат билан, ёниб ишлайдиган ижодкор.

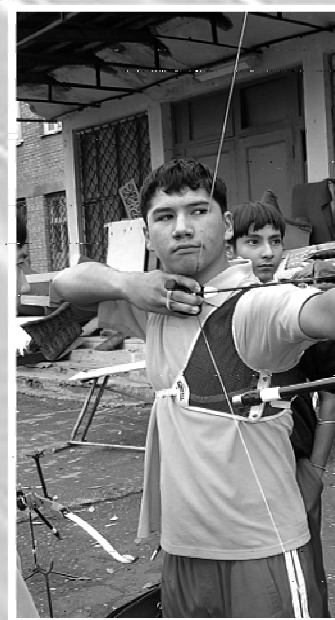
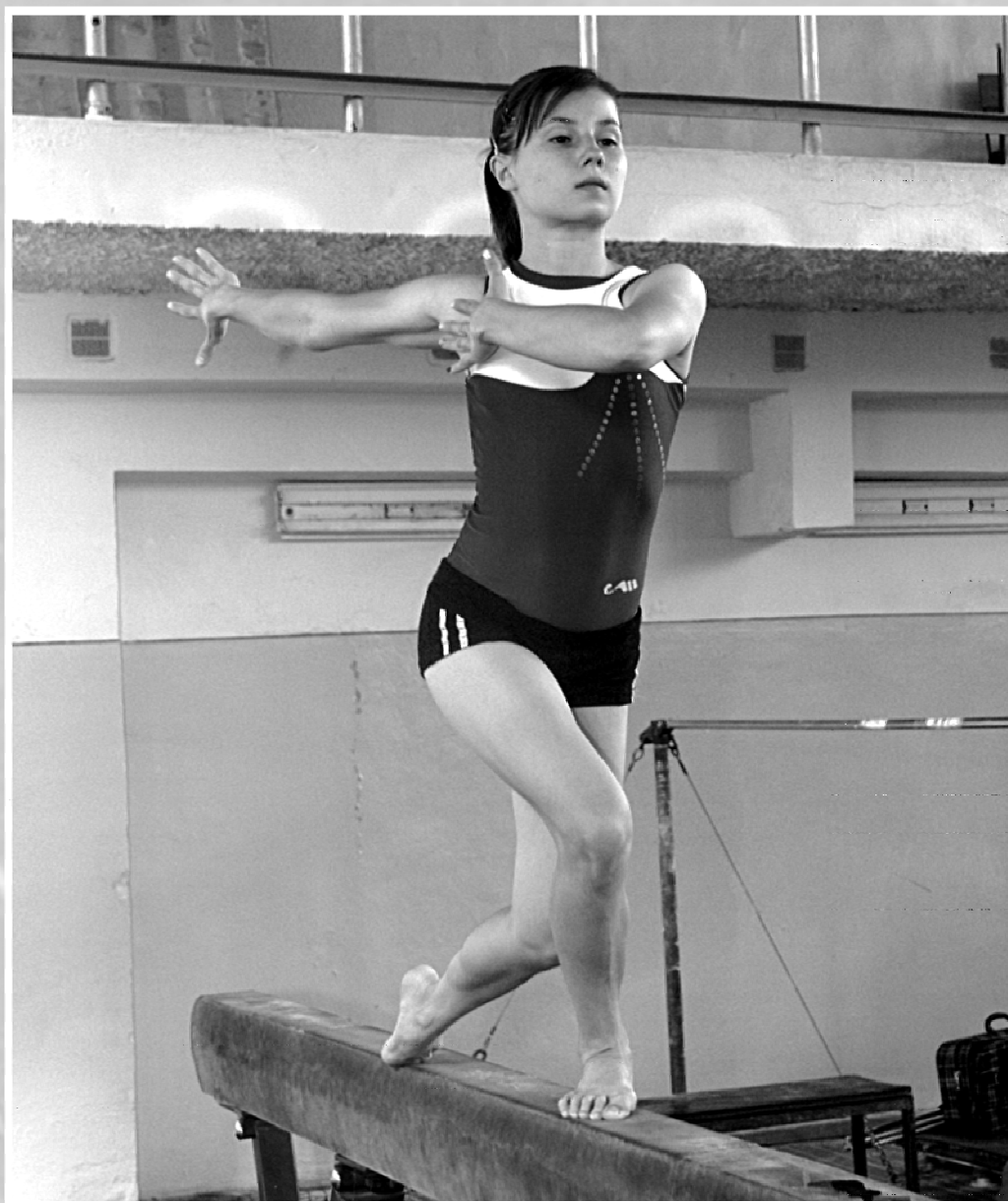
Тўра ака ҳар бир даврнинг ўзига хос муаммоларини жуда нозик илғайдиган санъаткордир. У қайси даврга мурожаат қилмасин, ўша замоннинг ҳайратли лаҳзаларини излаб топади ва уларни сиз билан бизга ҳайрат ранглирига йўғириб тортиқ қилади. “Газлига йўл”, “Саттор Ярашев” “Компрессорная”, “Алвидо, Орол!”, “Эски созлар устаси”, “Қудуқ”, “Тошҳовли” картиналари, халқ хўжалигимизнинг турли жабҳаларида қаҳрамонона меҳнат қилаётган замонамиз фидойилари ҳаёти, теран руҳий кечинмалари акс эттирилган юзлаб картиналар Тўра Қурёзовнинг ҳақиқатан ҳам асримизнинг энг улкан рассомларидан бири эканлигига шубҳа қолдирмайди.

Биз, уч гўр шоирбача, кўрғазма залидан чиққач, негадир уйга шошилмасдик. Қалбларимиз гўё хўрсиниқ ва армон ранглари билан тўлиб қолгандай. Кўчалар, боғларни узоқ кездик. Шубҳасиз, ҳар биримиз нималардир дедик. Ҳозир бунинг аҳамияти йўқ. Назаримда, уч шоири биродар учун аҳамиятли бўлган муҳим бир туйғу, бу — кўрғазмадан Ватанни, яшаб турган даврини қандай куйлаш, унга қандай меҳр кўрсатиш, ўзини, иқтидорини унга қандай фидо қилиш зарурлигини англаш бўлиб, буни биз ўз кўзимиз билан кўриб, ҳис қилиб чиққан эдик.

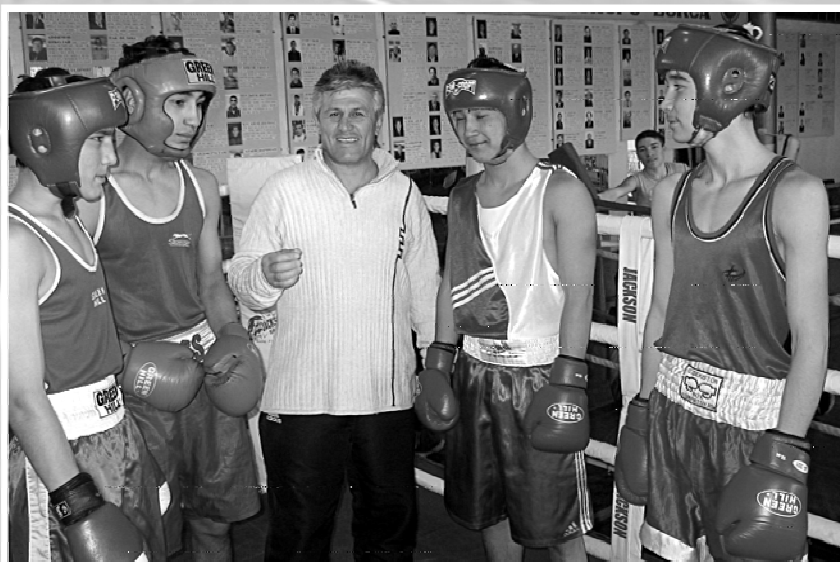
Абдунаби БОЙҚЎЗИЕВ

Республика Олимпиада захира коллежи

ҳаётидан фотолавҳалар

алар

Ўзбек спорти

ДИЛИ-ТИЛИ БИР ОЛИМ

Кунларнинг бирида қўлимга калин, аммо майда ҳарфлар билан терилган адабий танқидчиликка оид мақолалар тўплами тегди. Уни менга мақтай-мақтай беришди: “Адабиётшуносликка оид бундай мақолаларни камдан кам ўқиганмиз”. Очиги, сўнгги йилларда танқидчиликка тегишли мақолаларни ўқишни деярли йиғиштириб қўйгандим. Чунки улар кўп жиҳатдан бир бирига ўхшаб кетар, баъзиларининг дастлабки жумлалариёқ пешонани тириштирарди. Шу боис менга тақдим этилган китобни ўқимай, бир четга суриб қўйдим. Аммо қайсидир китобнинг сарлавҳасини аниқлаш учун (балки бирорта мақолада айтилган бўлса керак, деган ниятда) уни варақлаб, мундарижасини кўздан кечирсам, мақолаларнинг бири “Франс Кафка” деб номланган экан.

Мен ижодини ниҳоятда қадрлайдиган, йигирманчи асрнинг улкан адибларидан бири, Нобель мукофоти лауреати, колумбиялик ёзувчи Габриэль Гарсиа Маркес агар Кафка бўлмаганида...

1987 йилнинг ёзида Маркес билан учрашиб, катта мулоқот

ўтказувдим. Ва ўшанда адиб, жумладан, шундай деганди: “Мен олдин нуқул шеърият боғида кездим. Испания ва колумбиялик ўнлаб шоирларнинг юзлаб шеърларини ёд билардим. Шеър ўқишни шунчалар севардимки! Шеърларга ўзим куй басталаб, гитара чалиб, куйлаганим куйлаганди. Албатта, шеърлар ҳам ёзардим. Кўплари чоп этилган. Аммо... Кафканинг бир ҳикоясини ўқидим-у, прозага ўтиб кетдим. “Эврилиш” деб номланган ўша ҳикоянинг қаҳрамони бир куни эрталаб улкан ҳашаротга айланиб қолади. Ҳикояни ўқиб чиққанимдан сўнг, аъзои баданимни титроқ қамради. Миямга, демак, ҳаётда шундай ҳодиса бўлиб турар экан-да деган фикр ўрнашиб қолди. Ва эртасигаёқ ҳикоя ёза бошладим...”

Демак, Кафка бўлмаганида, дунё адабиёти Маркессиз қолган бўлармиди... Шу боис китобдаги ўша мақолани ўқишга киришдим. Тўғри, мен илгарилариям Кафканинг ҳаёти-ю ижодига бағишлаб битилган мақолаларни ўқиб чиққандим, аммо улар негадир кўнглимдан жой ололмаганди. Лекин, аттиги ўн олти бетли ушбу

мақоланинг биринчи жумлаларидаги залворли фикрлар мени ўзига оҳанрабодек тортиб олганди: “XX аср адабиёти тараққиётини янги йўналишга солиб юборган, бадий адабиётда инсон ва унинг умри тасвирига тамомила ўзгача ёндошувни қарор топтирган Франс Кафка дунёдаги энг гаройиб ва тушунарсиз тақдир эгаси бўлган ижодкордир дейиш мумкин...”

Қолганларини бир нафасда ўқиб чиқдим. Ва шунда гайритабиий адиб кўз олдимда намоён бўлди. Ҳар қандай шахсни қиёфасиз кимсага айлантириб ташлашга йўналтирилган жамиятнинг асл моҳиятини аёвсиз очиб ташлашга уринган бу улуг ижодкорнинг маҳорати-ю қудратидан ташқари сиймоси атрофлича тасвирланганди.

Бу, аввало, китоб муаллифининг билими ҳамда тафаккури ҳосиласи эди, албатта. Ва ўша куни уйку нималигини билмай, қарийб олти юз бетлик китобни охири нуқтасигача ўқидим. Назаримда, димиққан хонадан Адабиёт деб номланган улкан сайхонга чиқиб, тўйиб-тўйиб нафас олгандек ҳамда у ердаги муздек булоқнинг суви-

дан маза қилиб ичиб, чанқоғимни қондиргандек бўлдим. Ложувард осмон узра учаётган қушларнинг парвозидан юрагим завқларга тўлди. Китоб муаллифи — Қозоқбой Йўлдошев менга мен таниб-таний олмаган адабиёту, мен билиб, аммо англай олмаган шоиру ёзувчиларни қайтадан таништирди. Ўзининг сирли сўқмоқлари орқали уларнинг Кўнгил Дунёсига бошлаб бориб, бу антиқа Дунёнинг қувончи, аламу изтироблари билан бақамти этарди. Ва ўша куни унинг иқтидори туфайли Одил Ёқубов, Абдулла Орипов, Рауф Парфи, Шукур Холмирзаев, Эркин Самандар, Тўра Сулаймон, Омон Мухтор, Мухаммад Али, Азим Суюн, Икром Отамурод, Мухаммад Юсуф, Фахриёр, Фарида Афрўз каби адибу шоирларни қайта кашф этдим. Мен публицист сифатида билладиган Абдухолик Абдураззоқовнинг ажиб поэтик иқтидори ҳам борлигини билиб, қувондим. Профессор Бегали Қосимовнинг илмий дунёсинигина эмас, балки гоҳо сокин, гоҳо тўлиб-тошиб, қирғоқларга сигмай оққан Ҳаёт дарёси тўлқинларининг товушини тингладим.

Қозоқбойнинг, айниқса, шеърлар ҳақидаги мулоҳазалари, манзур бўлди, аниқроғи, лол қолдирди. Улар шеърлар ҳақида битилган қўшиқларга ўхшарди гўё. Одатда, қўшиқлар шеърлардан яралади, лекин умримда ҳеч қачон шеърлар ҳақида яралган “қўшиқ”ларни учратмагандим. Ва уларни шунчалар роҳатланиб “тингладимки” юрагим сел бўлиб кетди.

Унинг ёзганлари биз ўрганган мўминтой, гоҳо соясидан ҳам чўчиб турадиган жумлалардан кескин фарқ қиларди: уларнинг қадди тик, тили ўткир, ўзлигини юрак-юракдан англаган, тошдай қаттиқ, аммо ажабланарлиси шундаки, меҳри дарё бўлиб, ижодкорни осмон қадар кўтаришга уринарди, порлоқ уфқлар сари ундарди, руҳига неқбинлик ато этарди. Лекин баъзида қамчиға ҳам айланар, аммо бу қамчи зарбидан ҳеч бир ижодкорнинг руҳи яраланмасди, аксинча, белини маҳкам боғлаб, беомон курашларга киришга шайланарди.

Китобнинг номи ҳам узукка кўз қўйилгандек жуда ўрнида эди. Чунки ундаги аксарият сўзлар чақнаб, юракдек ёниб турарди. Улардан гўзалликнинг, эзгулик-

нинг бўйи тараларди.

Бора-бора, Қозоқбой билан янада яқиндан танишиб, дўстлашиб кетдик. Ва шуни англадимки, Сирдарё соҳилларидаги ҳайҳотдай далаларда ўсиб-улгайган, олтмишга кираётган бу йигит асов тулпорга ўхшарди.

Балки шу боис ҳам, унинг фикрлари Сайхун осмонида чарх урадиган шунқорларнинг ҳамда Сайхуннинг шиддатли тўлқинларининг ўзгинасидир. Унинг яна бир хислати — донишлиги-ю илмга ташналик. Билимида юзакилик йўқ. Самон ва макон тушунчаларига сиғдириб бўлмас бу профессорнинг илм хазинасидаги сара олтинларга ҳар қандай мунаққиднинг ҳаваси келади. Қозоқбойдаги, айниқса, дўстларга нисбатан садоқат ибрат олса арзиғули. Йўлдошев дўстларини мудом суяшга, дилларини равшан этиб, қадамларини мустаҳкамлашга, ўзларига-ю ҳаётга бўлган ишончларини кучайтиришга уринади. Агар баъзилар дўстлари чўка бошлаганидан қувонса, унинг аксинча юраги эзилади-да, бошига оғир кун тушган жўрасининг мушкулени ҳал қилишга интилади. Ҳатто шогирдлари — Миллий университет талабаларига ҳам қўлидан келгунча яхшилиғу қувонч улашишдан толмайди. Бироқ яхшилигини ҳеч қачон пеш қилмайди. Ундан сохталигу ёлғончилик, олифталик нарида юради. Тагин бир хислати — ҳеч қачон ўзлигига хиёнат қилмайди, актёр бўлолмайди. Оллоҳ қандай яратган бўлса, ўшандай қолган. Шунинг учун ҳам, Қозоқбой Йўлдошевни ҳурмат қилишади: нафақат билими-ю тажрибаси, ана шу хислатлари учун ҳам. Унинг бир унвони бор — ИНСОН!. Дили-тили бир олим!

Ҳа, яқинда Қозоқбой ўша китоби — “Ёниқ сўз”ни дастхат ёзиб, ҳаёда этганида, қувончим осмонга етди. Ҳозир у кутубхонадаги энг сеvimли китобларим орасидан жой олган.

Анвар ЖўРАБОЕВ

ЛЮТНЯ ВА ГИТАРА

Дунёдаги қадимий созлардан бири гитара бўлиб, у ҳозир ёшларнинг энг севимли чолгуларидан ҳисобланади. Гитара ўз навбатида бир қанча турларга бўлинади.

Бу созлар орасида олти торли классик гитара алоҳида ўрин тутиб, XVIII асрнинг охирларига келиб ҳозирги кўринишни олди.

Гитаранинг пайдо бўлиш тарихи қадимги Шарқ тамаддунига бориб тақалади. Қадимги юнонлар кифараси, Шарқда кенг тарқалган уд, Ўрта Осиёда ҳозир ҳам кенг тарқалган дутор, рубоб, танбур, тор ва бошқа чолгулар у билан қондош-қариндош созлардир.

VII асрда араблар истилоси натижасида Шарқ билан Жанубий Европани бирлаштирган давлат — Араб халифалиги ташкил топди. Айниқса, Испания Шарқ маданиятининг таъсиридан баҳраманд бўлиб борди. Араб ва испан мусиқасининг қўшилиши натижасида андалуз мусиқа мактаби ташкил топди. Араб уди Испанияда ҳам кенг шуҳрат қозонди. Унинг таъсирида VIII — IX асрларда Испанияда тўрт торли гитара ва виуэла созлари пайдо бўлди. Европада лютня (уд) кенг ёйилди.

XV — XVI асрларда виуэла зодагонлар доирасида жуда машҳур эди. Андалузия, Гренада ва бошқа испан вилоятларида у сарой машшоқларининг сози ҳисобланарди.

Гитара оддий халқ орасида тарқалган бўлиб, виуэладан ижро техникаси билан фарқланар эди. Виуэла ғоятда уйғун ва жўровоз яккахон мелодик гитара сози бўлиб, унга аккорд техникаси хос эди. Орадан кўп вақт ўтиб, XVII аср охирларида виуэладан 7-торни олиб, гитарага эса, аксинча, 6 кўшалок тор кўшилгач, виуэла ва гитара испан гитараси деб ном олган бир хил чолғуга айланди. XVIII асрдагина гитаранинг кўшалок торлари бир қаватли торлар билан ал-

маштирилгач, у нафақат уйғунлашган, балки оҳангдор соз ҳам бўлди, яъни ҳозиргача сақланиб келаётган шу кундаги узил-кесил кўринишига келди. XVI ва XVII асрлар мобайнида эса испан композиторларининг чолғу асбоби деярли фақат виуэладан иборат эди.

XVI асрда яшаган жуда кўплаб испан виуэлачиларининг номлари бизга маълум, лекин чиқиқли рақамли табулатурада ёзилган ва 1535–1576 йиллар ичида Испанияда нашр этилган асарларнинг муаллифлари бўлган етти композиторнинггина ижоди сақланган.

Гитарага қариндош бўлган яна бир торли соз — лютня (уд) Европада ўрта асрларда пайдо бўлди. У Сосонийлар даврида машҳур бўлган “Минг бир кеча”да шарафланган Шарқ удининг бевосита давомчисидир. Ўрта асрларда лютня Европада кенг тарқалган эди.

Лютня энг оммавий соз бўлиб қолди: унда ўша даврдаги хоҳлаган жанрда ҳар қандай куйни ижро этиш, уни елкага осиб олиб, энг олис ўлкаларга саёҳат қилиш мумкин эди. Лютня чолғуларнинг кичик ансамблида ашулага жўр бўлиш учун ҳам жуда мос келарди.

XVI—XVII асрларда лютня учун барнома яратган бир неча машҳур композиторларни тилга олиб ўтиш жоиздир. Италиялик ғоятда истеъдодли композиторлардан бири Франческо да Милано (1497–1543) эди. Ундан лютня мусиқаси эълон қилинган еттита китоб қолган. Марио Фабрицио Карроза (тахминан 1535–1600) созанда ва балетмейстер эди. У умр бўйи Италия ва Франция саройларида рақслар, пантомималар ижод қилди. Унинг ҳар бир рақси бирор сарой хони-мига бағишланган ва унинг номи билан аталган эди. Жан-Батист Бессар (1567–1621) Европанинг энг машҳур лютнячиларидан бири бўлган. Жан Доуленд (1562–1626) асли ирландиялик бўлиб,

қиролича Елизавета саройида лютня чалган ва Шекспир театри учун мусиқа ёзган. 1537 йилдан бошлаб у ўзининг ажойиб кўшиқ ва арияларини нашр эта бошлайди, бу асарлар ҳозир ҳам ўз бадий аҳамиятини сақлаб келмоқда.

Европада Уйғониш даврида мусиқа маданиятининг гуллаб-яшнаши гитара санъатининг ҳам ривожланишига хайрли таъсир кўрсатди. Гитарага қизиқиш XVI аср ўртасидан бошлаб кучая бошлади.

1596 йили Барселонада беш торли испан гитараси ҳақида дастлабки рисола нашр этилди. Унинг муаллифи тиббиёт доктори ва йирик математик Хуан Карлос Агат (1572-1642) эди.

Унда чалиш усуллари мусиқани ҳарф ва рақслар билан ёзиб олиш (табулатура) усуллари, шунингдек, ўша даврнинг мусиқий назарий муаммолари қараб чиқилган. Германия, Италия, Франция ва бошқа Европа мамлакатларида гитара лютняни бутунлай сиқиб чиқарди.

Европада беш торли гитаранинг кенг шуҳрат қозонгани ҳақида ўша вақтда нашр этилган жуда кўп миқдордаги мусиқа мажмуалари гувоҳлик беради.

Дунёга донги кетган скрипка ясовчи усталар Антонио Страдивари (1644-1737), Жавания Баттиста Гладельция (1711-1786) ва бошқалар беш торли гитаралар тайёрлаш билан ҳам шуғулланган эдилар.

XVIII аср бошларида камонча билан чалинадиган ва клавишли чолғулар такомиллаштирила бошланди. Бу даврдан бошлаб скрипка кўпроқ удумга кира бошлади.

Гитара ҳам ижрода скрипка билан рақобат қила олмади. Ашула жўрлигида ҳам скрипка гитарадан устун эди. Ва ниҳоят, оҳангининг сифати билан Страдивари ва бошқа машҳур скрипкачи усталар ясаган скрипкаларга яқин келадиган гитара ясовчи бирорта уста йўқ эди. Машҳур Крмон усталари ясаган гитаралар на кучли оҳанги, на латофатли куйи билан ажралиб турар эди. Шу сабабли XVIII асрда беш торли гитара клавишли ва торли чолғулар томонидан сиқиб чиқарилди.

XVIII аср охирида Италия ва Германияда деярли бир вақтнинг ўзида олти торли гитара пайдо бўлди. У кейинчалик барча мамлакатларга тарқалиб, “классик гитара” номини олди.

Франциялик машҳур гитарачи ва композитор Наполеон Кост (1806-1883) етти торли гитарани тарғиб қилишга уриниб кўрди, лекин бу уринишлар муваффақиятсиз чиқди. XIX асрда, шунингдек, гитаранинг турли хиллари: арфо-гитара, гитара-лира ва бошқа хиллари яратилди.

Лекин бу янги гитараларнинг бирортаси ҳам кенг ёйилмади, чунки уларнинг бирортаси олти торли гитара билан рақобат қила олмас эди. Оҳангининг дағаллиги бу турли хилларга мансуб гитараларнинг жуда сезиларли нуқсониди эди.

XIX аср бошларида атоқли итальян гитарачиси Мауро Жульяни ансамблларда қўллаган тера-гитара ва кварт-гитара бирмунча катта муваффақият қозонган эди. Ёш скрипкачи ва виолончелчилар кичик ўлчамдаги созларда чалишни ўрганишларига ўхшаб, ҳозир бундай гитараларда болаларга таълим беришда муваффақият билан фойдаланиш мумкин.

1873 йили голландиялик ван Хекке 12 торли гитара ясади ва унга “бискезе” (икки маротаба олти) деб ном қўйди.

Парижда аббат Мерланде 1788 йили етти торли гитара ихтиро қилгач, веналик уста Штрауфернинг саккиз торли гитараси пайдо бўлди. Рус гитарачиси Лебедев энсиз созли ўнта торли чолғудан фойдаланган. Ҳозирги даврнинг атоқли гитарачиси Нарциссо Епес (Испания) ҳам ўн торли гитарада ижро этади, лекин унинг гитараси кварта созига эга. Узоқ вақт Жанубий Америкада яшаган испан созандалари Тебезо ва Хименес Манхен эса 11 торли гитаралар чалишган.

Мункс ва Шарпантье йигирма торли гитара яратганлар. Уларнинг ўзлари “кўп торли” деб номлаган бу гитара торлари учта гриф билан тақсимланган эди.

Ва ниҳоят, Лондондаги Викторин Альберт музейида ўттиз икки торли гитара сақланмоқда. Уни уста Рафаэль Баллах 1789 йили ясаган эди. Лекин бу янги созларнинг бирортаси ҳам олти торли гитарадан устун бўла олмади.

Ҳозирги классик гитара ижрочилари унинг оддийлиги, қулайлигига тўлақонли баҳо бериш ва унинг меҳнатларини тўлиқ оқловчи қониқиш олиш имкониятига эга бўладилар.

Чертиб чалинадиган чолғуларнинг ривожланиш тарихи шуни кўрсатдики, араблар истило-сигача Ўрта Осиёда гитарасимон созлар кенг тарқалган экан. улар бизга гитара, рубоб, тор, уд ва бошқа чолғулар кўринишида етиб келган. Улар номларининг уйғунлиги (гитара, сетор, дутор, тор) ҳам бизга классик гитаранинг ил-дизлари Шарқ халқларининг узоқ, ўтмишига бориб тақалиши хусусида хулоса чиқариш имконини беради.

Миробид ИНОЯТОВ,
Абдулла Қодирий номидаги
ТДМИ доценти, санъатшунос

Муаллиф ҳақида

Бурхон Шараф XX аср бошида яшаб ижод этган татар маърифатпарвар адиби ва жамоат арбобидир.

У Татаристонда чоп этилган “Вақт” газетасининг мухбири сифатида Россия, Туркия, Эрон каби давлатларда бўлиб, рўй берган халқ қўзғолонлари, инқилоб-тўнтаришлар ва уларнинг туб сабаблари борасидаги ўзининг ижтимоий-маданий ҳамда сиёсий қарашларини вақтли матбуот орқали доимий равишда ёритиб борган. Ана шундай мақолалардан бири “Эрон мактублари” бўлиб, “Вақт” газетасининг 1909 йил 10 октябр сонидан бошлаб нашр этилган. Мақолада Эронда содир бўлган халқ қўзғолони ҳақида фикр юритилади.

Бурхон Шараф Эрондан қайтиб келгач, кўп ўтмай, “Вақт” газетаси таҳририяти уни Бухоро амирлигида 1910 йил 9 январдан 19 январгача давом этган “қонли воқеалар”ни тадқиқ этиш вазифаси билан Бухорога жўнатади. Шу тариқа “Эрон мактублари”нинг манتيқий давоми сифатида Бурхон Шарафнинг “Бухоро мактублари” мақоласи “Вақт” газетаси 1910 йил январ-феврал ойи сонларида 8 қисм ҳолида кетма-кет нашр этилади.

БУХОРО

мактублари

Биринчи қисм “Оренбург — Тошкент” (Йўл-йўлакай қайд этилган воқеалар), иккинчи қисм “Тошкент — Бухоро йўли”, учинчи қисм “Қонли воқеаларнинг туб сабаблари”, тўртинчи қисм “Ашура фитнасини келтириб чиқарган сабаблар” деб номланади. Қолган қисмлари эса Бухоро, Тошкент, Самарқанд шаҳарлари таассуротлари қайдларидан иборатдир.

Муаллиф қонли воқеаларнинг туб сабабини қуйидагича изоҳлайди:

«Сўнги йиллардаги сиёсий ва иқтисодий аҳвол Бухоро умумий фикрларининг Қўшбеги ҳокимлигига яширин ҳаракат сифатида ўз йўлида давом этганда ашура фитнаси келиб чиққан».

Воқеликка холисона ёндашиш мақсадида туб аҳоли билан яқиндан алоқа ўрнатган, қолаверса, бозорлардаги тартибсизликлар, яъни сотувчилардан олинган амал қилинмаслиги каби бебошлик ва ҳақсизликларга шахсан гувоҳ бўлган Бурҳон Шараф: «Ҳисоб-китобнинг ҳаммаси фақат қора ақл билан юритилади. Дафтар ва муҳосаба каби нарсалар йўқ. Савдогарларга зот тўлатиш баҳонаси билан бир қанчаларнинг ҳисобидан ёздириш ва бошқаларидан ашура олиш баҳонаси билан қанча кишиларнинг бутун мояларини талаб кетиш — Бухоро хонлигида одатий ишлардан-дир», деган хулосага келади.

Бурҳон Шараф Бухородан сўнг Самарқандга йўл

олади. Шаҳар тарихий обидалари — Амир Темур, Шохизинда, Бибихоним, Шердор, Тиллақори, Улуғбек каби мадраса ва мақбараларни зиёрат қилиб, чуқур ўйга толаркан Самарқанд азалда ҳақиқатан ҳам, «сайқали рўйи замин» бўлганини, айниқса, Амир Темур салтанати даврида илм-фан ва маданият гуллаб-яшнаганини ҳавас билан тилга олади. Кейинги замонларда эса шаҳар харобага айланганидан ич-ичидан ачинади. Сўнги манзил — Тошкентда муаллиф мадрасаларда, Мунаввар қорининг усули жаҳид мактабида, литография — тошбосмаҳонада ҳамда зиёللар мажлисида бўлиб, «Хўжа ва приказчик» сахна асарининг репетициясини томоша қилади.

Тошкент хотиралари орасида «Вақт» газетаси муҳаррири учун энг муҳим воқелик миссионер «жаноб Остроумов билан суҳбат»дир.

Хуллас, «Бухоро мактублари» инқирозга юз тутган Ўрта Осиё хонликлари-ю амирлиги бошқарувини четдан кузатган муаллиф — Бурҳон Шарафнинг яқинлашиб келаётган шўролар империяси босқини огоҳномасидек таассурот қолдиради кишида.

Таржима Қозон шахрида нашр этиладиган «Асрлар овози» журналининг 2003 йил 1-2 сонларида чоп этилган «Бухоро мактублари» асосида амалга оширилди.

Таржимон: Шермурод СУБҲОН

I

Оренбург — Тошкент

(Йўл-йўлакай қайд этилган воқеалар)

Бешик олдидаги дуонинг қабул бўлишини тилайдилар. Сафарлардаги ўзгариш. Мусулмон элидаги темир йўл. Тошкент йўлидаги бекатлар. Темир йўл бекати. Икки худудий. Оз қолган дин билан чипталаримиз. Ҳаво илиқлашиб сартлар (ўзбеклар эътиборга олинмоқда. Мақолада бундан кейинги ўринларда ҳам аслият ўзгартirilмади — Ш.С.) кўрина бошлайди.

*Алла-алла айтар бу — Бухорога кетар бу,
Илм таҳсил этар бу — мақсудига этар бу.*

Менинг онам ҳам бешик олдида шундай “куйлаганлар”. У даврларда Русия мусулмонлари наздида Бухоронинг шуҳрати ниҳоятда юксак бўлган. Унинг номи зикр этганда доим “шариф” сифатини кўшиб тилга олганлар. Марҳум бобомиз биз кичкина шарифларни Бухорода ўқитиш энг катта орзуси эканлигини кўпгина давраларда мамнуният билан айтиб юрганини эшитганман. Илгари замонларда уйимизга тез-тез келиб турган эшонлар Ҳазрати Баҳовуддин яшаган жой яқинида таҳсил олинган илмнинг гоятда баракали ҳамда у ерда дуонинг ижобат бўлиши ҳақида жуда кўп сўзлаганлар. Бухорода узоқ вақт таҳсил олиб қайтгач, тепа томонида мулла бўлган икки “бухорий”нинг саводсизлиги бобомизнинг Бухорога бўлган ихлосини сўндирди. Хали Қозонда ўқиб юрганимизда биздаги матбуот (Маржонийнинг “Муқалдима”сидан бошлаб) замонамиз ёшларини Бухородан чақириб олди. Шу сабабли Бухорода таҳсил олиш орзуси бизнинг қариндошларда илдиз от-

мади. Шундай бўлса-да, устозларимизнинг Бухоро олимларини жуда улуғлаб тилга олишлари, мадрасамиз ва илмимиз тарихини ушбу шаҳарга боғлашлари бу қадим шаҳарга тарихий ва ижтимоий бир аҳамият беришимизга мужиб бўлган эди. Шунинг учун Бухорони кезиб томоша қилишни доимо орзу қилардик.

Бешик олдидаги дуонинг ижобати билан бўлса керак, менга ҳам Бухорога бориш насиб этди. Лекин бу ташриф, не афсуски, Бухоро манзараларини томоша қилиш ёки таҳсил олишга эмас, бир-бирларининг қонларини тўкишган мусулмонларнинг сабоқ бўладиган ҳолларини ўқувчиларимизга маълум қилиш учундир.

Илгари замонларда “Бухоро кезган” лақабини олган кимсалар жуда кўп машаққатлар чекканлар. Бу узоқ йўлга чиқиб кетгунча ойлаб кенгашганлар, ҳозирлик кўрганлар, сафар заҳматини тортганлар. Олдинги даврда чиндан ҳам «йўл азоби — гўр азоби» бўлган.

Ҳозир эса ҳаммаси янгича. Йўлга чиқиш учун карвон жилови тугул, от жилови ҳам қолмади. Масалан, менинг йўлга чиқишим: январ ойи ўрталарида “Вақт” таҳририятининг кичик йиғилишида Бухоро масаласи жиддий аҳамиятга эга эканлиги ҳақида гапирди. Шунда Бухородаги аҳволни тадқиқ қилиш учун махсус муҳбир сифатида мени юборишга қарор қилинди. Шундан сўнг, биринчи почта поездига ўтириб йўлга чиқдим. Худо насиб этса, январнинг ўн саккизида Бухорода бўлсам керак. Ота-боболаримиз замонида юз қақирим йўлга чиқиш учун ўроқларникида қолишга, ундан органида эса таваккал қилишга тўғри келган. Ҳозир эса биров ёлғиз ўзи дунёнинг бир четидан бошқа четига бориши мумкин. Бори Аллоҳ саломатлик берсин. Маданиятли қавмларнинг мулозимлари ҳам биз учун йўл воситаси ҳозирлатмишлар.

Лекин шундай бўлса-да, мусулмонлар йўл қулайликларидан жуда оз фойдаландилар. Масалан, Орен-

бургдан Тошкентгача узанган темир йўл бутунлай мусулмон элларига тегишли бўлгани ҳолда вагондаги йўловчиларнинг жуда ози мусулмон бўлиб, мен борган поездда уларнинг сони бармоқ билан санарли эди. Бу йўлда, умуман, юрувчи кўп эмас экан. Поездда йўловчилар учун мўлжалланган кичик беш-олти вагондаги барча кишилар етмиш-саксондан ортмайди. Ҳатто баъзисидда қирқ-эллик киши бор. Вагонлар бутунлай бўш. Кайсисидадир бештадан, олтитадан киши бор.

Бекатларда чиқувчи-тушувчи ҳам, тикка юрувчи ҳам йўқ. Ҳаётдан сира асар кўринмайди. Оренбургдан Тошкентгача бўлган 78 бекатда чиқувчи-тушувчилар сони 78 тадан ортмайди. Шундай бўлгач, мусулмонлар орасида, мусулмонлар мамлакатида темир йўллар қурилмаганига ҳайрон қолмас ҳам бўлади. Мусулмонлар уйда ўтириш учун яратилганлар. Шунинг учун уларга темир йўл керак эмас. Уларнинг ерида темир йўл қурилса ҳам, фойдаланувчилар бошқа миллат кишилари бўлади. Тўғри, темир йўлнинг ўзи ҳам аҳолини ҳаракатга келтиради. Лекин йўлни куриш учун, аввало, унга эҳтиёж бўлиши керак.

Бу йўлдаги бекат номларига етарлича эътибор берилмаган. Масалан, Оқбулоқ, Оқтепа, Оққимор, Оқмасжид, Оққавм, Қора тўқай, Караганда, Қора чуқат, Қора кетган, Қора узоқ, Қора қўнғир, Тузтепа, Оқтепа, Дўрмон тепа... Унгра бошли, Бешли каби бир неча номлар бор. Бу номларнинг бир-бирига ўхшашлиги ном кўювчиларнинг фикр майдонлари кенг эканини кўрсатмас-да, биз учун жуда муҳимдир. Чунки бу номлар бу ерларнинг туркий авлодларга тегишли эканидан дарак беради.

Поезд Оренбургдан қўзгалганда мен вагон майдончасида туриб, кузатувчиларга, бекатга, шаҳарга кўз ташладим. Урал оша айланма кўприкдан ўтгач, «Урал орти» эса тушиб, кўприкдан яёв ва отда кечаётганлар ҳамда кемага чиқаётганлар кўз олдимдан бир-бир ўта бошладим. Аслида жуда ҳам хаёлпараст кишилардан ҳисобланмасам-да, шу дамда кўнглимнинг ҳиссиётига жуда енгилган эдим. Оренбургда фақатгина трамвай бекатининг йўқлигини мен нафақат билдим, балки бутун вужудим билан сездим. Йўқса кўп кезувчи кишиларга бир шаҳардан жўнаб кетиш – шаҳар ичида трамвай бекатидан жўнаш билан тенг деб айтадилар.

Алалхусус, нима бўлганда ҳам, менга энди «Вестингауз» крани билан поездни тўхташиб, ортга қочишнинг иложи йўқ эди. Кўзимни очдим. Тилимга келган ибратли калималарни ўқидим, тақдирни ўйлаб, вагонга кириб анжомларимни жойлаштиришга киришдим.

Бухорога борувчилар йўқмикан, деб вагондаги йўловчиларни кузата бошладим. Менинг қўшнилари қарамақарши ўриндаги икки киши: бири сартча кийинган нозик узун гавдали, озгин, юпқа лабли, тақир бошли сарғиш кўзли, сариқ тукли бир йигит. Иккинчиси оврупача кийинган, паст гавдали, кўк кўзли, бўзранг бошли, тўладан келган оқ соқолли бир чол. Ёшроғи гугурт чақди, тамаки чекишти. Чол: “Бу кимнинг гугурти, э болакайники экан?” ... Ёши: ... “75”, дейди. “...шундай ёзган!”. Чол: “Йўқ. 75 дан ортиқ бўлмасин, деб ёзган ким бўлишидан қатъий назар”. “Мана фалон фирманики, 65 бўлади, фалон фирманики 55 бўлади, санаб кўрайлик” деб баҳслашишни тўхташиди-да, санашга киришишти.

Фақат баҳслашишларидангина эмас, сўзлашишларидан, тилларидан ҳам буларнинг яҳудий эканликлари маълум эди. Бири Бухоро яҳудийси, иккинчиси Польша яҳудийси бўлиб, иккаласи бир-бири билан ўзларининг миллий тилларида сўзлаша олмайдилар. Бир-бири би-

лан русча гаплашадилар. Русча телеграмма ёзириш учун иккиси ҳам кассага борадилар. Тил воситалари заиф бўлса ҳам, бир-бирлари билан топишганлар. Ўзларини қардошдек ҳис қиладилар. Иккаласи ҳам Бухорога бораётганини билгач, улар билан танишдим. Бири, Хазкия Исҳоқ ўғли Мушибаев Бухоро ва Г...да савдо қилар экан. Варшава, Москвадан мол олиб қайтаётган экан. Иккинчиси, Хорун Исҳоқ ўғли полшалик. Лодзь фабрикаларига пахта олиб сотиш учун Бухорога бораётган экан. Сарт қирғизларининг (Қирғизистонлик ўзбеклар эътиборга олинаяпти. Ш.С) чопон, бешмат ва кўрпаларидан йиғилган пахта Лодзьда қайта ишланиб, бойлар остига насиб бўлар экан.

Актубе (Оқтепа) бекатида 2- даражали вагонга бир мусулмон кирди. Мен ҳам ёлғизликдан қутулдим. Мўйнали тўни, қизил ёқали тулки терисидан тикилган пўстини ва жиякли телпаги, намаз этиги билан бу томонлардаги мусулмон савдогарлардан экани билиниб турган бу киши билан тезда танишдик. Қорачадан келган бу савдогарнинг исми Ф. экан. Ф. афанди ярим асрдан бери иш юзасидан бу томонларга тез-тез келиб тураркан. Жамоат хизматида ҳам фаол иштирок этганлиги сабабли бу томонларнинг аҳолини жуда яхши билар экан. Қирғизлар ва сартлар орасида нўғайларнинг ҳуқуқсизликлари ҳамда буларнинг натижалари тўғрисида кўп нарсаларни айтганлари менга фойдали бўлди. Ўрта Осиёдаги татарлар ҳақида алоҳида ёзмақчи бўлганим учун, буларнинг тафсилотига ҳозир киришмайман. Ф. афандининг қўлида Г. Тўқшевнинг «Адабиёт» мажмуасини кўриб ҳайрон қолдим. Яшил беқасам бўхчалардаги (бир неча босма) “Далоил-ал-хайрат” китобига кўзим тушиб, тоат-ибодат қилувчи кишининг улардан бўшаб яна адабий асар ўқиб туришининг сабабини билгим келди. Сўрадим: “Янги китоблар олиб чиқдингизми?” Ф. афанди: “Буни яқинда Орсдан сотиб олдим. Ҳинди Минҳож ҳақида ёзган экан, шуни ўқиб дедим. Бунда мадрасаи олиёна бўлмас деб англаган экан. ...Сўнг уларга жуда кўп ақча йиғди-ку? Уларни сўровчи бўлмасмикин? Бизнинг татарнинг ақли тушдан сўнг киради. Тўғри сўз. Биз Минҳожга Казалидан (овул номи. Ш.С.) 250 танга ақча йиғиб бердик. Қўлидан тилхат олиш эсимизга ҳам келмаган... Китобигагина ёздик. Энди бундай иш бўлса, бир китоб йўқолиб ҳам кетади. Агар қўлидан мусулмонча бўлса ҳам ёзув олган бўлсайди, текшириш мумкин бўлар эди...” деб айтди. Ф. афанди йўлда фарз намоzlари билангина кифояланмай, фитр ҳам кўп ўқирди. Не афсуски, мустаҳкам дин ибодатида муқоид кексаларимиз камийиб бормоқда. Динда муқоид бўлишнинг фойдаси борлиги мужаррибдир. Умуман, савдогарлар, хусусан, инглизлар ва русларнинг эски диндорлари бошқа халққа оид бўлганликларидан ақчани ҳам кўпроқ йиға оладилар. Оренбургдан Актубегача қор жуда кўп ёққан, ундан кейин эса камайган. Казалида оз, ундан сўнг шимолинингшимолисидан ўтгач (45 даражадан сўнг) ҳеч ҳам қор йўқ. «Арис»да кундузи ҳаво 17 даража илиқ эди. Қор декабр охирида бироз ёғиб, эриб кетган.

Казалида сартлар кўрина бошлайди. Ундан кейин жануби-шарқий йўлда қирғизлар ва сартлар аралаш учрайдилар. Яхши тупроқли жойларда мужиклар яшагани маълум. Татарлар шаҳарлардагина. Шаҳарда яҳудийлар улардан ҳам кўп.

(Давоми бор)

УЧ МАРТА ҚАТАҒОН ҚИЛИНГАНЛАР

Тарихнинг қайғули саҳифаларидан бири мудҳиш 1937-1938 йилларда “Қатта террор” ёки “Қулоқлар операцияси” деб номланган советларнинг қатағон сиёсати даврида халқимиз, айниқса, қишлоқ аҳолисининг ҳақ-ҳуқуқлари, инсоний қадриятлари оёқ-ости қилиниб, топталиб, қонунга хилоф равишда узоқ муддатларга қамоқ жазосига тортилгани, отиб ташлангани, ГУЛАГ ва меҳнат тузатув лагерларида ҳалок бўлиб кетганидир.

Тарихимизнинг ана шу ҳасратли саҳифаларидан бўлмиш, бироқ яқин кунларгача махфийлик тамғаси остида сир сақланиб келинган ҳужжат ва материаллар асосида айрим қатағон қурбонлари ҳақида маълумот беришни жоиз билдик. Бу инсонлар биринчи бор 30-йиллар бошида коллективлаштириш даврида қулоққа тортилган, 1937-1938 йилларда иккинчи марта қатағон қилиниб, “учлик” деб аталмиш мудҳиш гуруҳнинг қарори билан қамоққа ҳукм этилганлар.

Қамоқ жазосини ўтаб қайтганларидан сўнг эса, кўп ўтмай учинчи бор яна қамоққа олиниб, узоқ юртларга сургун, бадарға қилинганлар. Ана шу такрор-такрор қатағон чангалига гирифтор этилганларнинг айримлари ҳақида маълумотлар келтираимиз:

ЎзССР Ички ишлар Халқ Комиссарлиги ҳузуридаги учлик 1937 йил 7 декабрдаги йиғилишида 7915-сонли иш бўйича 17 маҳбуснинг ишини кўриб чиқади. Улардан Ўроз Дамақов, Жумақул Бўронов, Олимберди Маликов, Мавлон Ризаевлар отувга, Эрхон Жўраев, Ўрозбой Болибеков, Шотемир Бўронов, Маражаб Жуманов, Мавлон Қултоев, Эшназар Ҳаққулов, Муҳаммадий Норматов, Нодир Исаев, Лутфулла Абилов, Мансур Эгамбердиев, Абдулаҳад Бекбоев, Митан Ҳайдаров, Турғунбой Раҳмонқуловлар 10 йил меҳнат тузатув лагерларига ҳукм қилинади.

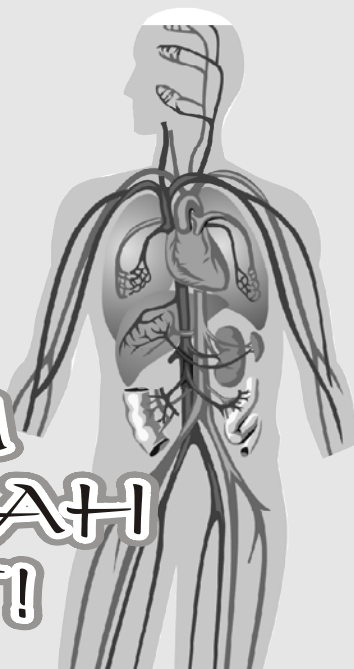
Бу отилганлар ҳамда 10 йилдан концлагерга ҳукм қилинганлар кимлар эди-ю уларнинг ке-

«Гулистон» шифожонаси

Ўпка гавда ҳароратининг мунтазам бир меъёрга туриши ва қон ив-ишини тартибга солиб, организмда, ёғ ва углеводлар алмашинувида иштирок этади. Ўпкаларга фақат жуда ҳам мусоффо, филтрдан ўтган ҳаво тушиши керак. Бронхлар худди шу филтёр вазифасини ўтайди. Ўпка ҳаво орқали кирадиган бактериялардан организмни ҳимоя қилади.

Ўпка касалликларидан зотилжам (пневмония), плеврит, ўпка

эмфиземаси, сил ва ўпка ўсмаси кўпроқ учраши кузатилади. Зотилжам (пневмония, ўпка яллиғланиши) — ўпканинг инфекцион касаллиги бўлиб, мустақил касалликлар асорати ҳисобланади. Зотилжамни турли бактериялар (пневмококклар, стрептококклар, стафилакокклар) ва вируслар кўзғатиши исботланган. Касалликнинг юзга келиши ва ривожланишига одамнинг қаттиқ совуқ қотиши, жис-

ЗОТИЛЖАМ ХАСТАЛИГИДАН САҚЛАНИҲ!

йинги тақдири не кечган, деган савол туғилиши табиий, албатта.

Аввало, отилганлар ҳақида қисқача маълумот келтирамиз:

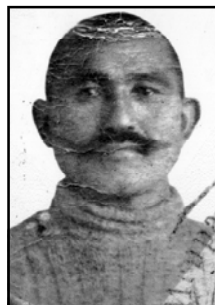
— **Дамақов Ўроз** — 1884 йилда туғилган. Фориш райони Чақар чуқур қишлоғида истиқомат қилган. Қулоқ-исёнчилар гуруҳининг раҳбари бўлиб, доимий равишда аксилинқилобий тарғибот олиб борган, аксилинқилобий йиғинларда қатнашган” деган айб қўйилган.

— **Бўронов Жумакул** — 1897 йилда туғилган. Фориш райони Чақар чуқур қишлоғида истиқомат қилган. 1932 йил Қозоғистонга сургун қилинган, бунга ҳам юқоридаги айб қўйилган.

— **Олимберди Маликов** — 1905 йилда туғилган. Фориш райони Колсари қишлоғида истиқомат қилган.

— **Ризаев Мавлон** — 1873 йилда туғилган. Фориш райони Кулба қишлоғида истиқомат қилган. Чоризм даврида волост бошқарувчиси бўлган. 1921 йили қўрбоши Ҳамроқулбекка ёрдамчи бўлган, 1932 йили аксилинқилобий фаолияти учун 3 йилга қамалган. Ҳибсга олинганда якка хўжалик аъзоси бўлган. “Босмачилар билан алоқада бўлиб қурол сотиб олиш учун маблағ йиғишни ташкил этишга ҳаракат қилган”ликда айбланган.

10 йил меҳнат тузатув лагерларига ҳукм этилганларнинг баъзилари ҳақида маълумот келтирамиз:

— **Бекбоев Абдулаҳат** — 1916 йилда туғилган. Фориш райони, Қудуқ қишлоғида истиқомат қилган. Ота-онаси, укалари билан Қозоғистонга сургун қилинган. У ерда отаси Жонузоқов Бекбой вафот этгач, онаси ўз қишлоғига қайтиб келган. Ҳибсга олинганда колхозчи бўлган. Унга

“аксилинқилобий қулоқ-исёнчилар гуруҳининг йиғинларига қатнашган” деган айб қўйилиб, 1937 йил 7 декабрда 10 йил қамоқ жазосига ҳукм қилинган. Жиззах шаҳри турмасидан Тошкент турмасига келтирилиб, у ердан Архангелск шаҳрига этап қилинган. 1938 йилда темир йўл қурилишида ишлаган. 1939 йилнинг май ойидан 1940 йил бошларигача эса, Узоқ Шарқнинг Асанкули деган жойида темир йўл қурилишида ишлаган.

Бекбоев Абдулаҳат 1940 йилнинг бошида бошқалар қатори Кондалак шаҳридаги лагерга этап қилинади. 1941 йил июлидан Печорадаги лагерда темир йўл қурилишида ишлайди. Касал бўлгач, 6 ой Саратов шаҳрида даволанади. Шундан сўнг Сталинград шаҳридаги лагерга келтирилади. Бу ерда 1947 йил ноябрида қамоқ жазо муддати тугагач, озод бўлиб уйига қайтади.

— **Қултоев Мавлон** — 1869 йилда туғилган, Фориш райони, Яйтангали қишлоғида истиқомат

моний ва руҳий ўта толиқиши, организмнинг ички захарланиши — интоксикация ҳамда иммунитет қобилиятини сусайтирувчи бошқа омиллар сабаб бўлиши таъкидланади. Натижада юқори нафас йўлларидаги микроблар активлашиб, касаллик пайдо қилади. Касалликнинг кечиш характериға қараб, ўткир ва хроник, жойига қараб чегараланган соҳалардаги ёки крупоз пневмония (ўпканинг бутун бир бўлаги зарарланади) ва ўчоқли ёки бронхопневмония фарқ қилинади. Зотилжамнинг ўткир формаси тўсатдан бошланиб, бир неча кундан бир неча ҳафтагача давом этади. Бемор кўпчилик ҳолларда бутунлай соғайиб кетади. Касаллик бошланганда иситма кўтарилади (38°-40°), эт қаттиқ увишади, аввал қуруқ, кейин балғамли йўтал пайдо бўлади. Биҳин оғрий-

ди, нафас олганда, йўталганда (кўпроқ крупоз пневмонияда) оғриқ зўрайди. Бемор тез-тез юза нафас олади, ҳаво етишмайди. Хроник зотилжам ўткир зотилжам оқибатида ёки хроник бронхитнинг асорати тариқасида, шунингдек, нафас йўллариининг юқори қисмида, буруннинг ёндош бўшлиқларида (гайморит) кечганда пайдо бўлиши аниқланган. Организмнинг қувватсизланиши, аллергик ўзгаришлар, алкоголизм ҳавонинг салбий таъсири каби омиллар ҳам касалликнинг келиб чиқишида муҳим роль ўйнайди.

Касаллик дам кучайиб, дам сусайиб туриши кузатилади. Касалликнинг зўрайган пайтидаги белгилари зотилжамнинг ўткир формасидаги белгиларга жуда ўхшаб кетади (йўталганда балғам ташлайди, ҳансирайди, кўкрак қафа-

сида оғриқ пайдо бўлиб, иситма кўтарилади). Бемор бутунлай соғайиб кетмаслиги мумкин. Олимларнинг фикрича касалликнинг зўрайиши организмнинг ҳолатига ва ташқи муҳитга боғлиқ бўлиб, касалликнинг зўрайиб давом этиши, тез-тез такрорланиб туриши ўпка тўқимаси склерози (пневмосклероз) ва бронхларнинг кенгайиши бронхоэктазларга сабаб бўлади. Бу асоратлар ўз навбатида касалликнинг кечишини оғирлаштириб юборади ва ҳ.к. Зотилжам билан оғриган беморларни фақат шифокор даволайди. Пневмония билан кўпинча суъбий овқатлантирилган гигиеник тартиби бузилганда, айниса, очиқ тоза ҳавода кам бўлганда, грипп, юқори нафас йўллари қатори билан тез-тез касалланиб турадиган болалар ка-

қилган. Ҳибсга олинганда колхоз аъзоси бўлган. Унга ҳам юқоридаги айб кўйилиб, 10 йил қамоқ жазосига ҳукм этилади. Жиззах турмасидан Тошкент турмасига келтирилади. Бу ердан Архангелскака этап қилинади. Ерцова шаҳридаги лагерда бўлиб, темир йўл қурилиши ва ёғочтахта тайёрлашда 3 ойдан кўпроқ ишлайди.

1938 йил ёздан Ерцова лагеридан Вандиш лагерига этап қилинади. Бу лагерда беш йил давомида қоғоз фабрикасини қуришда меҳнат қилади. Фабрика қуриб битказилгач, шу фабрикада ишлайди.

1943 йили қандайдир галлачилик совхозига юборишади. Ярим йил бу ерда ишлагач, бир йил давомида гидроэлектростанция қурилишида иштирок этади. 1945 йилдан бошлаб Свердловск областида фанер заводида ишлайди. 1947 йил 18 ноябрда қамоқдан озод бўлиб, уйига — Яйтангали қишлоғига қайтади. 1950 йил 18 январга қадар Сталин номли колхозда меҳнат қилади.

— **Ҳайдаров Митан** — 1901 йилда туғилган, Фориш райони, Қорабанали қишлоғида истиқомат қилган. Қотилликда гумон қилиниб, қамоққа олинган, 1929 йилдан 1933 йилгача ВКП(б)га аъзо бўлган. Ижтимоий келиб чиқишини яширгани учун партиядан ўчирилган. Ҳибсга олинганда колхозчи бўлган. “Аксилнқилобий қулоқ-исёнчилар гуруҳининг аъзоси бўлиб, ўз уйида аксилнқилобий йиғинларда иштирок этган” деган айб кўйилган. 1937 йил 7 декабрда 10 йил қамоққа ҳукм қилинган. Митан Ҳайдаров ҳам Жиззах турмасидан Тошкент турмасига келтирилган, бу ердан Архангелскака, Каргопол лагерининг Ерцова бўлимига этап қилинган. Бу лагерда 1946 йил ноябрига қадар ўрмонларда ёғоч тайёрлов, темир йўл қурилиши ва турли қишлоқ хўжалик ишларида меҳнат қилган. Қамоқда яхши ишлаганлиги учун муддатидан аввал бўшатирилган. Ўз юртига қайтиб, Қорабанали қишлоғидаги “Правда” колхозида ишлаган.

Аммо бу «уч қатагон» қурбонларининг тинч ҳаёти узоққа чўзилмайди. Уларни 1950 йил 18 январда қайта Ҳибсга олишади. Давлат Хавфсизлиги вазирлиги Самарқанд вилоят Бошқармаси терговчиларидан лейтенант Мустакаев, лейтенант Долинский, катта лейтенант Колесниковлар ҳар уч маҳбус устидан тергов ўтказадилар. 1950 йил 30 мартда уларга нисбатан айблов хулосаси тайёрланиб, унга Долинский, Тимофеев, Генкинлар имзо қўядилар. Ўзбекистон ССР Давлат хавфсизлиги вазири генерал-майор Басканов ушбу айблов хулосасини тасдиқлайди. Айблов хулосасида шундай ёзилган:

1950 йил 30 мартда уларга нисбатан айблов хулосаси тайёрланиб, унга Долинский, Тимофеев, Генкинлар имзо қўядилар. Ўзбекистон ССР Давлат хавфсизлиги вазири генерал-майор Басканов ушбу айблов хулосасини тасдиқлайди. Айблов хулосасида шундай ёзилган:

1950 йил 30 мартда уларга нисбатан айблов хулосаси тайёрланиб, унга Долинский, Тимофеев, Генкинлар имзо қўядилар. Ўзбекистон ССР Давлат хавфсизлиги вазири генерал-майор Басканов ушбу айблов хулосасини тасдиқлайди. Айблов хулосасида шундай ёзилган:

Айблов хулосасида шундай ёзилган:

— **Ҳайдаров Митан** — 1901 йилда туғилган, Фориш райони, Қорабанали қишлоғида истиқомат қилган. Қотилликда гумон қилиниб, қамоққа олинган, 1929 йилдан 1933 йилгача ВКП(б)га аъзо бўлган. Ижтимоий келиб чиқишини яширгани учун партиядан ўчирилган. Ҳибсга олинганда колхозчи бўлган. “Аксилнқилобий қулоқ-исёнчилар гуруҳининг аъзоси бўлиб, ўз уйида аксилнқилобий йиғинларда иштирок этган” деган айб кўйилган. 1937 йил 7 декабрда 10 йил қамоққа ҳукм қилинган. Митан Ҳайдаров ҳам Жиззах турмасидан Тошкент турмасига келтирилган, бу ердан Архангелскака, Каргопол лагерининг Ерцова бўлимига этап қилинган. Бу лагерда 1946 йил ноябрига қадар ўрмонларда ёғоч тайёрлов, темир йўл қурилиши ва турли қишлоқ хўжалик ишларида меҳнат қилган. Қамоқда яхши ишлаганлиги учун муддатидан аввал бўшатирилган. Ўз юртига қайтиб, Қорабанали қишлоғидаги “Правда” колхозида ишлаган.

«Гулистон» шифохонаси

салланади. Гўдакларда, айниқса, қувватсизланган, чала туғилган, рахит, анемия, гипотрофия билан оғриган болаларда зотилжам жуда оғир кечиши, агар болаларга ўз вақтида тиббий ёрдам кўрсатилмаса, кўпинча ўлимга сабаб бўлиши мумкин. Касалликнинг дастлабки белгиларидан бири — бола умумий аҳволининг ёмонлашувидир. Бола ҳадеб безовта бўла бошлайди, вақт-вақти билан бўшашади. Кам ва нотинч ухлайдиган бўлиб қолади, иштаҳаси йўқолади. Баъзан кўнгил айниши, қусиш, ич бузилиши каби ҳолатлар кузатилади. Тери оқаради, оғиз-бурун атрофи кўкаради. Зотилжам деярли ҳамма вақт тумов ва йўтал билан келади. Бола тез-тез қаттиқ йўталиб туради. Болани пневмония билан касал бўлиб қолишдан сақлашда ўпка яллиғла-

нишининг инфекция касаллик эканини унутмаслик керак. Унинг қўзғатувчиси ҳаво томчи йўли орқали беморлардан ёки соғаяётган болалардан соғлом болаларга ўтиши таъкидланади.

Фойдали маслаҳатлар:

1. Зотилжамнинг олдини олиш учун ҳар бир киши ўз организмни чиққитириб бориши, бадантарбия, спорт билан шуғулланиши, зарарли одатларни тарк этиши, инфекция манбаларини йўқотиши, бронхитларни даволаши, соғлом турмуш тарзига амал қилиши лозим.

2. Зотилжамни ўз-ўзича даволаб бўлмайди. Бемор шифокорга мурожаат қилиши, унинг маслаҳати билан даволаниши зарур.

3. Беморни даволаш қанча эрта бошланса, нафи шунча яхши бўлиб,

даволаш жараёни патогеник, комплекс ва индивидуаллаштирилган бўлиши лозим.

4. Беморга чой, мева шарбати, шўрва, илитилган тухум, ширгуруч, сут, қатик, кефир, кисель, компот ва ҳ.к. тез-тез берилиб турилиши керак.

5. Нимжон, қайта-қайта касалланадиган болалар диспансер кузатувида бўлиши, бир ёшдан ошган болалар ёшига қараб овқатлантирилиши, бироқ овқат витаминларга бой, суюқ ёки пюре ҳолида бўлиши, кўп суюқлик ичиши керак.

6. Бемор болага ширин гапирши, уни кўтариб юриши, соғаяётган болага ўйинчоқлар ўйнатиши, кулиб, эркалаш соғайишни тезлаштиришини унутманг.

Сафар МУҲАММАДИЕВ,
ДОЦЕНТ

“Култоев М., Бекбоев А., Ҳайдаров М. Давлат хавфсизлиги вазирлиги Самарқанд вилояти бўйича Бошқармаси томонидан советларга қарши қулоқ-исёнчилар гуруҳининг иштирокчилари сифатида 1950 йил 18 январда қамоққа олинадилар.

Култоев, Бекбоев ва Ҳайдаров ижтимоий ёт муҳитдан чиққан бўлиб, совет ҳокимиятига аввалдан душманлик кайфиятида бўлгани, Ўзбекистонда буржуа давлати яратиш мақсадида гуруҳга бошқа шахсларни жалб этгани, қурол сотиб олиш учун колхоз мулкини ўғирлаш билан шуғуллангани, шунингдек, доимий равишда советларга қарши тарғибот олиб боргани... учун 299-сонли тергов ишини СССР Давлат хавфсизлиги Вазирлиги ҳузуридаги Махсус Кенгашга Култоев, Ҳайдаров ва Бекбоевни махсус посёлкага бадарга қилишни қўллаш тавсия этилади”.

СССР Давлат хавфсизлик вазирлиги ҳузуридаги Махсус Кенгаш 1950 йил 8 июлда ўзининг 30-сонли баённомаси билан Бекбоев Абдулаҳатни “антисовет қулоқлар гуруҳига мансублиги” учун Красноярск ўлкасига, Култоев Мавлон ва Ҳайдаров Митанни Новосибирскка сургунга қарор қилади. Уларни этап қилиш 1950 йил 8 июлдан кучга кириши кўрсатилади.

Самарқанд вилоят суди Ҳайъати 1957 йил 14 июнда (Ҳайъат таркибида — раис Баҳромов, аъзолар — Додуев, Бегматов, вилоят прокурори

Каримбердиев иштирокида) ўзининг № 4-9-175-сонли қарори билан СССР Давлат хавфсизлиги вазирлиги ҳузуридаги Махсус Кенгашнинг 1950 йил 8 июлдаги Култоев Мавлон, Бекбоев Абдулаҳат, Ҳайдаров Митанларга нисбатан чиқарган қарорини бекор қилади ва бу уч маҳбус реабилитация қилинади.

— **Бекбоев Абдулаҳат** сургун қилинганда оиласи таркибида 39 ёшли аҳли-аёли Шойма, 15 ёшли қизи Ойгул, 13 ёшли ўғли, 2 ёшли қизи Мардиҳоллар қолган.

— **Ҳайдаров Митан** сургун қилинганда оиласида 37 ёшли хотини Чиннихон, 21 ёшли ўғли Мадаш, 17 ёшли қизи Байна, 13 ёшли ўғли Мадил, 10 ёшли қизи Робия, 2 ёшли ўғли Амирлло, 3 ойлик ўғли Нейматилло қолган.

— **Култоев Мавлон**нинг оиласида 34 ёшли аҳли-аёли Майрам, ўғли Эгам қолган.

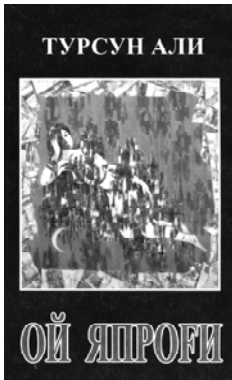
Бу уч катагон қурбонларининг кейинги тақдири не кечгани бизга қоронғу. Уларнинг зурриёдлари, яқинлари, қариндошлари улар ҳақида бирор бир маълумотга эга бўлсалар, матбуотга, ёки бизга ёзиб юборишларини сўраймиз.

**Рустамбек ШАМСУТДИНОВ,
Бахтиёр РАСУЛОВ,**

“Мерос” халқаро илмий-амалий экспедиция
хайрия жамғармаси аъзолари.

Анджон Давлат Университети Ўзбекистон тарихи
кафедраси ходимлари

ДАРАХТ – ПОЭТИК ОБРАЗ

Бугунги ўзбек шеърлятида хилма-хил усулларда ижод қилаётган шоирларнинг кўпчилиги кишини қувонтиради. Айниқса, ноананавий усулда қалам тебратаётган шоирлар лирик характер яратишда рамзий-мажозий образлардан самарали фойдаланмоқдалар. Ана шундай бетакрор овозга эга шоирлардан бири Турсун Алидир. Бир қанча шеърлий тўпламлари билан кенг китобхонлар оmmasига танилган ушбу шоирнинг “Ой япроғи” (“Шарқ” нашриёти, 2008 йил) китобда янги ижод намуналари жамланган.

Шеърларда рамзий образларни теран ифодалаш, тимсолларга чуқур фалсафий-эстетик маъно юклашга интилиш Турсун Али ижодининг етакчи хусусиятларидан биридир.

Китоб “Юрак манзаралари”, “Рухият сувратлари”, “Рангин фасллар”, “Қора сукунат”, “Синиқ товуш”, “Сояга яширинган одам” каби туркумлардан иборат. Туркумлар сарлавҳасидан аён бўлиб турибдики, шоир кўнглининг ноён тилсимларини ифодалашга ҳаракат қилади. Зотан, аллақачон кўпчиликка маълум бўлган мавзулар ўқувчини ҳайратлантира олмайди. Турсун Али ҳар битта шеъри воситасида руҳият манзараларини чизади. Бошқача айтганда, руҳият манзаралари табиат тасвири орқали талқин қилинади. Тўпламда дарахт, қуш, тун, бинафша, бойчечак, ёмғир сингари бир қанча рамзлар ўз ифодасини топган. Шоир инсон, табиат ва жамият муносабатларини руҳий эврилишлар тарзида ифодалайди:

*Қари дарахт тунлари нотинч...
Тиклади атрофга оғир.
Унинг кўксин тимдалар ўкинч
Шамолларга очади бағир.*

*Қари дарахт тунлари нотинч,
Олисларга боқади узоқ.
Унга кўкдан юлдузлар эмас,
Чангалини чўзади чақмоқ.*

“Эски дарахтлар” шеърдан жой олган ушбу сатрларда шоир дарахтни поэтик образ даражасига кўтарди. Қари дарахт – қария тимсолини акс эттирмоқда. Инсон умри – оқар сув. Одам ўз умри давомида неларни кўрмайди?! Ўз мақсадниятларига эришганлар, эришмаганлар қанча. Кексаликда ўтган умрдан кўнгли тўлмаслик, армон ва ўкинчлар гирдобда яшаш оғир ва аламдидир. Шоир “Эски дарахтларнинг кўзлари мунгли, термулади атрофга ўйчан” деганида ўқувчи кўз ўнгида кекса кишининг қиёфаси, мунгли ва изтиробли кўзлари гавдаланади. Лекин шоир инсон умрининг фақатгина кексалик, ожиз-нотавон даврини эътироф этиш билан чекланмайди. У дарахт – инсон тимсоли орқали ҳаётлий курашчан кишилар образини ҳам тасвирлашга ўтади:

*Теграмда чарх урсин майли қуюнлар,
Танамга чирмашсин аждар бўронлар,*

*Дўла—ўқлар отсин бошимга осмон,
Бармоғимга игна санчин қаҳратон,
Майли, чақмоқ урсин,
Мен барибир яшил япроқ ёзаман,
Новдалар отаман бақувват.
Гуллайман,
Мевалар тугаман,
Барибир яшайман.
Зотан,
Она тупроқ бағрида соғлом,
Кучли, чайир илдизларим бор.*

Дарахтнинг бўрон, қуюн, чақмоқларга қарамасдан, барибир яшил япроқлар ёзиб бақувват илдизларга суяниши орқали ижодкор кекса одамнинг ҳаётдан умиди сўнмаганини эътироф этади. Чунончи, ёшини яшаб бўлган мўйсафид ўз умрдан афсусланмайди. Чунки йиллар уни куч-қудратини олиб, белини букса-да, лекин унинг зурриёди-авлод давомчиси насли давом эттиради. Унинг амалга ошмаган орзу-умидлари келажак авлод томонидан рўёбга оширилади. Қариянинг вужуди кучдан қолса ҳам, лекин унинг қалбидаги ҳаётга бўлган муҳаббат сўнмаган.

Шоир дарахт тимсолига такрор-такрор мурожаат қилар экан, у ҳар бир шеърда дарахт тимсолига янгича маъно юклайди.

*Осмон йиғиб олди қора йўллари.
Қаёққадир учиб кетди қуш,
Дарахт силкиб қолди кўллари.*

Бу шеър дарахт ва қуш образи инсоният, ҳайвонот, наботат оламининг ўзаро уйғунлиги ҳақидаги фикрнинг бадиий тасвири десак бўлади.

*Кекса дарахт пойида
Сарғайган япроқлар ётар хор бўлиб,
О, инграётган дарахт эмас, қалбимдур.*

*Барглар аро елган сап-сариқ шамол
қалбим дарахтларин
яланғочлаб кетди шип-шийдон.*

Бу мисраларда ижодкор лирик қаҳрамони ўта нозик таъб, дунёни ўзгача нигоҳ билан кўра оладиган, нафақат инсон дардларини тушуна оладиган, балки дарахтлар қайғусини ҳам чека оладиган, бу дунёга бўлган меҳри табиатга бўлган меҳр билан пайваста эканини эътироф этади. Балки шунинг учундир шоир шеърларида аксарият фикр ва ифодалар табиат ҳодисалари билан боғлаб тасвирланади. Шоир ижодидаги дарахт образига тўхталар эканмиз, баъзи шоирлар шеърларидаги дарахтлар ҳақидаги фикрларга уйқашликни учратиб қоламиз. Масалан, “ёнаётган дарахт бўлса вужудим”, сатрлари шоир Омон Матжонда, “Дарахт, йўқ мен сенга эмас, суянгайман соямга” сатридаги дарахтга суянч сифатида қараш шоир Б.Рўзимухаммад шеърда ҳам учрайди. Шоир Турсун Али бу фикрларни ривожлантириб, уларга янги маъно юклашга интилади.

Ижодкор асарларидаги етакчи ғоя табиатни севиш ва табиатнинг бир бўлаги сифатида инсонни табиатни англашга чақиртиришдир. Бу фикримизни унинг қуйидаги сатрлари тасдиқлайди:

*Қуйлар денгизлар,
Сойлар,
Қуйлар бутун табиат,
Қуйлар бутун коинот...
Афсус, афсус,
Уларни баъзан англай олмасмиз,
Баъзан тинглай билмасмиз...*

Насиба ЖУМАНИЁЗОВА

ЯХШИ КАСБ ЭГАСИ БЎЛСАМ

Касбга йўналтириш ва касб танлаш ишлари ҳар бир мактабда доимий олиб бориладиган зарур тадбирлардан биридир. Айни шу кунларда мактабларда битирувчилар учун турли фан кечалари, «Очиқ эшиклар» кунлари ташкил қилиниб, уларнинг қизиққан касбларини танлашлари учун тарғибот ишлари олиб борилмоқда. Яқинда Сирғали туманидаги 284-мактабнинг 198 нафар йигит-қизлардан иборат 9-синф ўқувчилари билан «Мувофиқлаштирувчи кеча» ўтказилди. Унга Сирғали саноат касб-ҳунар коллежи, Сирғали Енгил саноат ва сервис коллежи ҳамда Яккасарой Енгил саноат касб-ҳунар коллежлари вакиллари таклиф қилинди. Улар ўз ўқув даргоҳларидаги касб йўналишлари ҳақида атрофлича тушунча бердилар ҳамда ўқувчиларнинг қатор саволларига жавоб қайтардилар. Мактабда коллеж вакиллари ўқув юртлари ҳаёти ва ўқув-тарбия ишларини акс эттирган кўرғазма материаллари, буклетлар, суратларни ҳам намойиш қилдилар. Сухбат ва савол-жавобларда битирувчиларга таълимнинг навбатдаги босқичида касб танлаш ва ўқувчиларнинг жамият олдидagi бурчларини ҳис қилишлари нақадар муҳимлиги тўғрисида ҳам қимматли фикрлар айтилди.

Тадбирда 284-мактабнинг физика ўқитувчиси Шоира Сайдалимова, жисмоний тарбия ўқитувчиси Жаҳонгир Толиповлар замонавий касб ва ҳунарларнинг иқтисодий ис-

дан келган вакилларни ўраб олиб, ўзларини қизиқтирган саволлар беришни яна давом эттирдилар.

Бу тадбир мактабнинг «Ёшлар орасида касбга йўнал-

лоҳотларни амалга оширишдаги аҳамияти ҳақида ўз фикрлари билан ўртоқлашдилар. Кечанда ўқувчилар ўзларини қизиқтирган касблар ҳақида атрофлича ахборотга эга бўлиш учун нималар қилиш лозимлиги ҳақида сўрадилар ва қониқарли жавоб олдилар. Кечанда 284-мактабни битириб коллежларда ўқиётган талабалар ҳам сўзга чиқишиб, ўзлари эгаллаётган касб ва ҳунарларнинг афзаллик томонларини айтдилар. Касб танлашда бир қарорга кела олмаётган ўқувчилар билан алоҳида сухбатлар ўтказилди.

Ўқувчилар тадбир якунланганидан кейин ҳам коллежлар-

тириш ишларини яхшилаш бўйича комплекс чора-тадбирлар режаси”ни амалга оширишда янги бир қадам бўлди.

Ўтказилаётган бундай ташвиқот-тарғибот тадбирларида устоз ва мураббийлар томонидан ўқувчилар лаёқатлари, уларнинг қайси касбга қизиқишлари ўрганилиб, келажакда ҳаётда ўз ўринларини топа билишлари учун ўз ҳиссаларини қўшмоқдалар.

Наргиза АБДУРАШИДОВА,
Тошкент шаҳри Сирғали туман, 284-мактаб рус тили ўқитувчиси, касбга йўналтириш ташкилотчиси

ЖУФТЛИК БАХТИ

Оила соғломлиги, мустақкамлиги жуда зарур. Соғлом оиладан соғлом авлод қарор топади. Биров “Бахтлимисан?”, деб сўраб қолса, дарҳол оиламиз кўз олдимизга келади. Оила қиз ва йигитнинг аҳд-никоҳига, бу жуфтлик эса оиладаги илк ва тўғри тарбияга, ўртадаги чин муҳаббатга асосланади. Демак, оиланинг барқарорлиги кўп жиҳатдан оқила, одобли аёлларга ҳам боғлиқ.

Ривоятларга кўра, Одам алай-ҳиссалом яратилгач, жаннатни қанчалик сайр қилмасинлар, кўнгиллари тўлмаган экан. Шундан сўнг, Аллоҳ таоло “Кўркнинг 99 улушига эга бўлган” онамиз Момо Ҳавони яратганда, у кишини кўриб хурсанд бўлган эканлар. Гарчи улар, кейинчалик, шайтоннинг ҳийласига учраб, жаннатдан қувилган бўлсалар-да, ер юзидаги

турли қийинчиликларни енгиб, бир-бирларига садоқат кўрсатиб яшаганлар. Чунончи, улар ана шундай серғалва, бироқ, муқаддас ҳисобланган оилани бизларга мерос қолдирганлар.

Ёшликда эзгу орзу ва умидлар чексиз бўлади: илм олиб, олий даражадаги мутахассислигу хунарга эга бўлиш, ишлаш, оила қуриш ҳақозо. Кўп шукурки, истиқлол шарофати уфуриб турган, диёри-мизда ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этишда ёш оилаларга амалий ёрдам бериш, уларга сифатли таълим, тиббий, ҳуқуқий, ахборот, маслаҳат ва бошқа, жумладан, болалар соғлиғини сақлаш ва тарбиялаш бўйича хизматлар кўрсатиш, кредитлар ажратиш йўли билан уй-жой сотиб олиш ёки қуриш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга

эътибор қаратилган.

Астойдил қилинган меҳнат, тадбиркорлик, тинимсиз саъй-ҳаракатлар, изланишлар, сабр ва қаноат туфайли орзулар бир-бир амалга оша бошлайди. Бу умр режаларининг барчаси мустақкам қурилган оилага боғлиқдир.

Кўча-кўй ва маҳаллада, бекатларда қўл ушлашиб, болаларини етаклаган ёш жуфтларни кўриб, оилавий бахтдан чехралари нурафшон эканлигига гувоҳ бўламиз. Бундай бахтга эришишда шубҳасиз, яхши тарбиянинг аҳамияти беқиёсдир. Лекин афсуски, айрим оилалар арзимас муаммоларини рўқач қилиб, ажралишмоқда. Оқибатда, уларнинг фарзандлари саргардон бўлиб, ота-она тарбиясидан бебаҳра қолмоқда. Атрофимизда рўй берган айрим воқеалардан мисол келтирайлик: қўшни уй-

Киш бошланиб, ов қилишга расман рухсат этилгач, моҳир овчи Мурод амаки Тутли қишлоғи яқинидаги баланд тоғлар оралиғида жойлашган қўйчивонлар ҳузурига тез-тез келиб турадиган бўлди. Бу ерда юз чоғли ушоқ моллар парваришланар, кўра яқинида икки хонали чоққина уйча ҳам бор эди. Хоналарнинг бири чўпон-чўлиқларнинг дам олишига мўлжалланган, иккинчисига қишлоғи саз ўтказиш учун арна ва майдаланган

омухта ем ғамлаб қўйилган.

Оппоқ қор билан қопланган кенг ва бепоён қир-адирларда ов қилиш Мурод амаки учун мароқли эди. У доимо ов тадоригини кўраётиб хуржунга ўқ-дори, қурол-яроғ, узоқни ёритувчи чироқ ва зарур уст-бошларни ҳозирлаб қўйишни унутмайди. Моҳир овчи жайралар инини кузатаркан, унинг чуқурлиги ва теварак-атрофдаги изларига қараб, улар сонини олдиндан айтиб бера олади.

ида бирдан қий-чув бошланиб қолди. Кўчага чиқсам, оналари ўтган йилги узатилган қизини ҳовлимизга киритиб юборишимни илтимос қилди. Шундай қилдик. Ортидан ҳаллослаб етиб келган куёв дағ-дага қилар, алжирарди. Кейин билсак, куёв гиёҳванд экан, уни аввал билмагани, суриштирмагани учун қўшни афсусланарди. Аммо энди кеч бўлганди. Ёшлар ажрашишди. Яна бир мисол: Назира олий мактабда бирга ўқиган Неъмат исмли йигит билан турмуш қуришга аҳд қилишган. Йигитдан қиз хонадонига совчи келганида қизнинг ота-онаси, ёшлар бир-бирларини севишса бўлди-да, деб тўйга розилик беришган. Тўйдан сўнг Назира отасининг уйига, юзлари қорайган, эт-бети лат еган ҳолда кела бошлади. Унинг айтишига қараганда, куёвнинг тутқаноғи бўлиб, у хуруж қилганида ўзини ҳам, ёнидагисини ҳам аяб ўтирмас экан. Бу саргардонликда илк ҳомила ҳам нобуд бўлган.

Кўпинча эр-хотин, қайнона ва келин ўртасидаги қалтис муносабатлар ҳам, қиз чиқаришда ортиқча харажатлар талаб қилиш ҳолатлари ҳам оиланинг ажралишига сабаб бўлади.

Замонавий оила қандай бўлиши керак, оилани тўқис ва фаровон, бахтиёр қилувчи тилсим борми? Бу ҳақда кўплаб рухшунос-ушифокорларимиз, ёзувчи ва олимларимиз фикр билдирганлар. Хусусан, матбуотда Турсуной Содиқова, Қутлибека Раҳимбоева, Сайёра Бекмирзаева ва бошқа кўплаб ижодкорлар ўз ҳаётини тажрибалари ва ўғитлари билан рисола ва мақолаларида йўл-йўриқлар, мас-

лаҳатлар бермоқдалар. Сайёра онадан оиланинг бахти учун момоларимизнинг қандай тадбирлар қилишганини сўраганимизда куйидагиларни айтдилар:

— Энамнинг олдида турмушга чиққан қизлари йиғлаб келганларида, “Энди умр бўйи сени хафа қилмай раъйингга қарайдиган эркакни топа олишингга ишонсанг, қайтиб кела қол. Ишончим комилки, бундай кишини топа олмайсан”.

Мурод амаки зараркунандаларнинг тунда ташқарига чиқишини ҳисобга олиб уловини олтмиш-етмиш қадам наридаги шувокзорга тушовлади. Эшак жониворнинг хушхўр емиш билан бўлиб унчалик узоққа кетмаслиги овчига маълум. Кейин у шамолнинг тоғ чўққисидан пастга – жануб томонга эсишини аниқлагач, кун ботишдаги бутазорлар оралиғига жойлашиб олиб, қўлда ўқлоглик бешотар билан кушандаларни пойлашга тушди.

Ҳадемай куёш ботиб, теварак-атрофга қоронғулик чўка бошлади. Шу орада шарпа кўзга ташланди. Мурод амаки унинг юришидан жайра эканлигини пайқайди. Афтидан теварак-атрофдаги хавф-хатарни билиш мақсадида у инидан чиққанди. Орадан беш-олти дақиқа вақт ўтгач, жайралар тўдаси бирин-кетин ниналарини шиқирлатганича бутазорлар оралаб кела бошлади. Кутилмаганда кушандалар овчига рўпара

бўлишиб, бир зум нима қилишларини билмай, қўрққанидан жойларида қотиб қолишди. Биринчи бўлиб, йўлбошловчиси ўзига келди. У бир сакраб жуфтакни ростламоқчи бўлганида овчи мўлжалга олди. Тоғларни ларзага солувчи гумбирлаган ўқ овозидан атрофдаги йилқилар уюри дупури ва кишнаши эшитилди.

Мурод амаки узоқни ёритувчи чироқ билан қанчалар ахтармасин, кушандаларнинг биридан ном-нишон бўлмади. Қолган ўлжалар хуржунга жойланиб, уловга тенглаб ортилгач, бадани совуқдан жунжиккан овчи кўйчивонлар ҳузурига йўл олди. Қўрага яқинлашар-яқинлашмас итларнинг хуриши эшитилди. Мурод амаки тез-тез келиб жайра гўшти ва суяк қолдиқлари билан сийлаб турганлиги учун чўпон итлари унга ўрганиб қолишганди. Лекин барибир улар орасидаги сиртлоннинг йўлдан ўтган отлиқни ҳам йиқитиб, чўпонлар келмагунча қўйиб юбор-

Оиладан кетмоқчи бўлган келинларига дарвозани очиб, “Марҳамат”, деб катта йўлни кўрсатиб қўярдилар. Бундай муносабат билан оиладаги муаммолар вақти келиб бартараф этилади, сен эса сабр қилишинг, оилани тарк этмаслигинг лозим, демоқчи бўлганлар.

Қишлоққа энамни кўргани борганимда менга насиҳат қилардилар: “Қайнонангдан нима овқат қилайин?”, деб сўрамагин, “Энажон, нима овқат ейсиз?”, деб сўрагин. Қайинона, қайинотангга хизмат қилиб, дуосини ол, эртага сенга ҳам ўғлинг, келинингдан қайтади, дердилар. Ҳа, бобо-момоларимиз узатилган қизга қаттиқ муносабатда бўлиб, борган жойингда тошдек қотгин, деб кузатганлар. Куёвсиз қизини кутиб олмаганлар. Бу эса оиланинг мустақкамлигини таъминлаган.

Ҳўш, ўзининг метин иродаси, кучи, ақли-тафаккури, одоби билан ҳамманинг ҳавасини уйғотадиган, мард-пахлавон йигитларни, бўлғувчи оила бошлиқларини ким тарбиялайди? Жамиятимиз учун жуда муҳим ва катта аҳамиятга эга бўлган бу масъулиятли иш билан ким шуғулланади?

Шубҳасизки, ибоби, ҳаёли, пок, оқила қизлар тарбияси учун оналар масъулдир. Ота-оналар аввало, фарзандларига ўз ҳаётлари билан ибрат бўлишлари лозим. Халқимиз тили билан айтганда, “Ота очган йўл, она бичган тўн” бор. Биз ўғлимиз-қизимиз тарбияси билан қандай шуғулланаямиз.

Ибратли, фаровон, пок оила бўлиши учун ёшлик синовидан ўтган муҳаббат ришталари, иқтисодий таянч, қариндошлар қўллаб-қувватлашлари камлик қилади. Дастлаб, аёл эрини оиланинг бошлиғи, ҳомийси, моддий-маънавий таянчи сифатида хурмат қилиши, унинг маслаҳатларига амал қилиши лозим. Эр эса, аёлни аввало она, хонадон маликаси, болаларнинг биринчи тарбиячиси бўлгани учун эъзозлаши шарт. Оила бошлиғи ота оиланинг барча аъзолари олдида она хурматини жойига қўйиши лозим.

Оила қуриш ва уни мустақкамлаш шартлари бугина эмас. Улар — вафодорлик, ҳалоллик, тадбиркорлик, ўзаро ғамхўрлик, ширинсўзлик, бир-бирларининг феъл-атворига яраша муносабат қилиш, жуфти ҳалолининг яқинлари,

қариндошларини хурмат қилиш ва ҳақозо.

“Жуфти-ҳалол” деган ибора эр-хотиннинг никоҳ тўйи қунидагина эмас, балки умр бўйи уларни покликка, ҳалолликка, вафодорликка ундовчи муқаддас тушунчадир. Никоҳ қоидаларига амал қилиб, умргузаронликда бирга яшаш — никоҳ аҳдларини бирга бажаришга, ҳалол ризқ топиб фарзандларни тўғри тарбиялашга, хуллас, бахт-саодатга етказди.

Юртбошимиз таъкидлаганларидек, “Ҳар қайси миллатнинг ўзига хос маънавиятини шакллантириш ва юксалтиришда, ҳеч шубҳасиз, оиланинг ўрни ва тавсифи беқийсдир. Чунки инсоннинг энг соф ва покиза туйғулари, илк ҳаётий тушунча ва тасавурлар биринчи галда оила бағрида шаклланади.

Шунинг учун ҳам таркиб топган бахтиёр жуфтлик мустақкам миллий оилавий анъаналаримиз ажодларимизнинг кўп минг йиллик тажрибасидан то бугунги кунларимизгача етиб келган асл ва бебаҳо қадриятларимиз ҳисобланади.

Абдурауф РАҲИМҚУЛОВ

маслигини кўп эшитган.

Тонг ёришгач, чойдан сўнг ўчоққа ўтин қалаб олов ёқилди. Қозондаги жайра гўштининг ёқимли ҳиди атрофни тутиб, иштаҳани кўзитарди. Шу пайт тайёр ошга баковул бўлиб кўрага яқинлашган пўстинли бегона кишининг салом ҳам, алик ҳам йўқ дабдурустан гўшт сўрагани Мурод амакининг энсасини қотирди.

— Ўроқда йўқ, машоқда йўқ, хирмонда ҳозир, — деди овчи киноя билан.

— Сиз балосиз, худди билгандай топиб гапирдингиз — деди чўпонларнинг ёши улуғи овчининг гапини қувватларкан.

Пўстинли йигит қулоғигача қизариб кетди.

Мазали таомдан сўнг бирдан икки киши яхши, деганларидек қор учқунлаб туришига қарамай, ҳалиги пўстинли йигит овчининг руҳсатини олгач, қўлига белкурак олиб икковлон тоққа кўтарилди бошлади.

Мурод амаки тунда ов қилган яланглик ва қир-адирларни қанча елиб-югуриб

кўздан кечирмасин, барибир охириги ўлжасини топа олмайди. Ниҳоят, улар жайраинини бузишга киришдилар. Шунда жароҳатланган кушанданинг инига бекиниб олиб, жон сақлагани маълум бўлди. Охириги ўлжа ҳам хуржунга жойланди.

Шу кунни улар ҳориб-чарчаб, аччиқ совуқ юзқулоқларини чимчиласа-да, тоғу-тош ва чакалазор оралаб алламаҳалгача овда бўлишди. Энг қизиғи, ўқ-дори тугаганда, бўри, тўнғиз каби йиртқичларга дуч келишди. Хайрият, улар индамайгина кўздан ғойиб бўлишди. Юк ортилган уловнинг нотекис йўлларда имиллаб юриши пўстинли йигитнинг ғашини кўзитарди. Эшакни урган билан от бўлмас. У ов қийинчиликларини шундагина англай бошлади. Қадди-қомати келишган, табиатан камгап ва босиқ Мурод амакининг тоғ йўлларида тез ва илдам боришини кўриб, у ҳаётда азоб кўрмай, роҳат йўқ эканлигига яна бир бор ишонч ҳосил қилди.

Абдулла САИДОВ